

Blahoslav, Jan

Čejka, Mirek (editor); Šlosar, Dušan (editor); Nechutová, Jana (editor)

Quartus liber [Enallage]

In: Čejka, Mirek; Šlosar, Dušan; Nechutová, Jana. *Gramatika česká Jana Blahoslava*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1991, pp. 239-262

ISBN 8021002522

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122481>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Čtvrtá věc potřebná těm jenž chtějí dobře a ozdobně český mluvit nebo psati, jest tato, kteráž u latiníků *enallage*¹¹¹⁵ slove. O níž Linacer,¹¹¹⁶ slovoutný jistě a velmi vtipný muž, v své *Grammatyce* široce psal, mnoho rozličných příkladů *ex idoneis autoribus*¹¹¹⁷ přivodě, nebo jest věc ta velmi široká v jazyku latinském. Kteréžto někteří nešetřice, ani dobrých příkladů *erudite et proprie loquentium vel scribentium*¹¹¹⁸ následující, nemalo ušlechtilých způsobů mluvení, vlastních a obvyklých českému jazyku, potupili a pokudž na nich bylo zavrhlí; všecko to což se k regulím *grammatyky* netrefovalo, za chyby (vicia) odsoudivše. Jako i jiní tež zase naodpor bez soudu bedlivého lecos za figuru beze vsí potřeby přijavše, v svých mluveních i psáních užívali. Těch obojích mnozí následují. Čemuž kdyby mělo místo dáno byti, nemalá ujma a škoda české řeči státi by se musila; jakož z níže položených příkladů všemu tomu se světle porozuměti bude moci.

A nežli k vyčítání jich přistoupím, vidí mi se, abych o tom nětco, kdy a na kterých místech, ano i kterých figur, užívati dobrému Čechu/(235b) sluší, pověděl. Poněvadž pak to jisté jest, že ne leckdys a leckterých figur se užívati má; tedyť v tom sluší šetřiti: 1. potřeby, 2. ozdoby, 3. zvyku *eruditorum*,¹¹¹⁹ těch kteříž pravě a dobře český mluví.

Potřebí figur bývá, když bez nich nelze věci, kterouž předložiti máš, čacky¹¹²⁰ světle a srozumitelně vypověditi; někdy *propter vitandam amphibologiam*.¹¹²¹

¹¹¹⁴ Quartus liber Čtvrtá kniha

¹¹¹⁵ enallage záměna

¹¹¹⁶ viz fol. 52b, pozn. 297

¹¹¹⁷ ex idoneis autoribus z vhodných autorů

¹¹¹⁸ erudite [...] scribentium těch, kdo vzdělaně a správně mluví nebo píše

¹¹¹⁹ eruditorum vzdělanců

¹¹²⁰ čacky hezky

¹¹²¹ propter vitandam amphibologiam abychom se vyhnuli dvojznačnosti

Jako: *ukazoval mi koně*; tu nevíš, jednoho-li koně čili dva koně; protož rei per enallagen *ukazoval mi kůň*; a nebo přidej adiectivum, a rei *svého koně*. *Píše zasmál se* = když pil, pije, jako zlí Čechové říkají.

Někdy ad vitandam *αἰσχρολογία*;¹¹²² jako, maje říci: *tudy jest cesta k peklu*, lépe říci *ku peklu*, a nebo *do pekla*. Jindy ad vitandam cacophoniam;¹¹²³ jako *a budeme mu milí*. Nežli máš tak nepěkně mumtati, radče rei: *a budemť jemu milí*.

A ačkoli příčinou ozdobnosti užívá se a má užíváno býti figur, k čemuž příkladů hojnost velikou níže viz; však proto hled, aby to za ozdobu sobě pokládal, což by i jiní sobě libovali a za ozdobné měli; aby snad hlouposti své a nebo všetečnosti, figurami nezdál se přikrývati.

Zvyku proto šetřiti musíš: 1. že ty lidí všech nepřeveď, a zvyku nevykořeníš; protož, což jen může dobře užito býti, toho tak nech. A také spravedlivé jest zvyku šetřiti, podlé onoho povědění Horaciova:/(236a) *Videndum esse quid approbet usus quem penes arbitrium est et vis et norma dicendi*.¹¹²⁴ K tomu, zdaž by se styděti nemusil, když by se tvému mluvení, způsobu a nebo slovům posmívali. Jako, při dvoře jsa, kdyby řekl někomu: *Kam půjdeš?* maje již podlé zvyku obooného říci: *Kde půjdeš?* *Honestum est igitur ut te attemperes ad usum vulgi*;¹¹²⁵ šetře však, ne chasy a sedláků, ale čackých¹¹²⁶ mluvitelů.

Kterých pak a nebo jakých figur užívati by se mělo, z příkladů těch kterýchž hojně se níže připomíná, není nesnadné vyrozuměti. Jistě kterýchž užívají dobří Čechové, buď v mluvení buď i v psaních, také každý učedník aby užívati se učil a zvykal, náleží. Ale o tom o všem níže na svých místech šíře.

Enallage partium¹¹²⁷

Nomen pro adverbio ponitur eleganter¹¹²⁸ v našem jazyku. *Quid pro sicut*:¹¹²⁹ *Mrzí mne jako pes*, *mrzí mne co pes*. Přidává se k tomu, ut plenior et vehementior efficiatur oratio,¹¹³⁰ *jiný*: *Mrzíš mne co jiný pes*. Nestydatým lidem, a překážejícím ženskému pohlaví,¹¹³¹ ženy poctivé a horlivé¹¹³² neb prutké¹¹³³ tak říkají./

(236b) Verbum pro particula expletiva: adhibita primum aphaeresi et tandem apocope:¹¹³⁴ *hled, hle. Tot jest hle příčina pravá, toho cožť sem dřive řekl*, ea vero demum est causa legitima etc. *I tož hle, jaks dělal tak máš*.

Adverbium temporis pro coniunctione causali.¹¹³⁵ *Když* místo toho slova *poněvadž*. *Luc(ae) 16, když ste v mammoně nepravé*¹¹³⁶ etc. = *poněvadž ste. Když zůstá-*

¹¹²² ad vitandam *αἰσχρολογία* abychom se vyhnuli hloupému mluvení (srov. fol. 240b;

Blahoslav překládá v Novém zákoně z r. 1568 v Kol 3,8 *αἰσχρολογία* jako *mrzkomluvnost*

¹¹²³ ad vitandam cacophoniam abychom se vyhnuli nelibozvučnosti

¹¹²⁴ viz fol. 105a, pozn. 956

¹¹²⁵ *Honestum est [...]* ad usum vulgi. Je tedy poctivé přizpůsobiti se úzu lidové řeči.

¹¹²⁶ čackých ušlechtilých

¹¹²⁷ Enallage partium Záměna slovních druhů

¹¹²⁸ Nomen pro adverbio ponitur eleganter Místo příslovce lze pěkně použít jména

¹¹²⁹ *Quid pro sicut* Co místo jak

¹¹³⁰ ut plenior et vehementior efficiatur oratio aby se řeč stala výraznější a naléhavější

¹¹³¹ překážejícím ženskému pohlaví pokušitelům žen

¹¹³² horlivé rozhorlené

¹¹³³ prutké energické

¹¹³⁴ Verbum [...] apocope Sloveso místo doplňovací částice: napřed použijeme afereze (tj. odsunutí počátečních hlásek) a nakonec apokopy (tj. vypuštění koncových hlásek) Blahoslav bere za východisko tvar *pohled* (*po-hle-d*).

¹¹³⁵ Adverbium [...] causali. Příslovce času místo spojky příčinné (důvodové).

¹¹³⁶ L 16,11

váš = poněvadž. V obecném mluvení se říkává: *Kdyžs to směl¹¹³⁷ učiniti, věřím že by i vic etc. Kdyžt smí selhati, takeť by i ukradl.* — Inerudita et inepta enallage¹¹³⁸ jest: *Kdež já sem i hned jemu odepfel, kdež já k tomu se ohlásiv etc.*; místo toho *kdež* měl by říci *ale já, já pak, pročež já, a já etc.* Beneš 2 Ad Hebr<aeos>: *Kdež toho Bůh posvědčoval*,¹¹³⁹ admodum inepte.¹¹⁴⁰ Actor<um> 17: *Kdež až posavád přehlídł Bůh.*¹¹⁴¹

Adverbium loci pro adverb<io> temporis.¹¹⁴² *Tuť já s nim zajdu, tuť já jemu nepovolím*, t. tehdy, v ten čas a v té věci. Hic ego illum contempsi prae me.¹¹⁴³ *Tu on se rozhněval, quidam*,¹¹⁴⁴ totižto *on se rozhněvá.*

Adverbium loci pro coniunctione subiunctiva etc.

Praepositio pro coniunctione, et contra,¹¹⁴⁵ někdy snesitedlně, a někdy mrzce. Jako, postav to slovo, praepositionem *pro*, loco coniunctionis causalis *propter*¹¹⁴⁶ takto: *Krystus/(237a) umřel za hřichy naše.*¹¹⁴⁷ Neb jestli že jest za hřichy umřel, tedy hřichové měli sic zemřít; quod esset absurdum.¹¹⁴⁸ Ale kdež dř: *Krystus umřel za nás*, tu jest vlastně promluveno; nebo kdyby Krystus nebyl za nás v to se vydal, totiž, místo nás aby on trpěl, tedy bychom my byli museli trpěti; a tak pravě za nás trpěl, a netoliko pro nás, t. naší příčinou. — Latíněť se na obě dobré dobře vzíti může. Dř-li: *Christus passus est pro nobis*,¹¹⁴⁹ dobře dř. Item, *Christus passus est pro peccatis nostris*,¹¹⁵⁰ teť dobře dř; quia subintelligis *delendis*, t. *pro peccatis delendis*, id est, propterea ut deleret ea.¹¹⁵¹ Ale u nás nemůže se to tak dobře trefovati.

Patrněji pak ten rozdíl mezi tím slovkem *pro* a mezi tím *za* na jiných místech může býti spatřín a poznán. Jako, *učiň to pro mne, udělej to za mne, pro mne můžeš jíti kam chceš, jdi na svadbu za mne*, t. místo mne, *poť také na svadbu, a učiň to aspoň pro mne.*

Nomen pro adverbio causali.¹¹⁵² *Co* místo toho *proč*. Luc<ae> 8:1153 *Co myslíte zlé věci v srdcích*¹¹⁵⁴ etc., měl by říci *proč myslíte* etc. Jestíť communis¹¹⁵⁵ ta phrasis, a ta slova obvyklá, i v latínském i v řeckém jazyku na tom místě. V obecném pak mluvení, často se toho způsobu užívá. Jako: *Co se vrtíš? Co se touláš? Co stojíš?*

¹¹³⁷ *eměl* odvážil se, dokázal

¹¹³⁸ Inerudita et inepta enallage Nevzdělaná a nevhodná záměna

¹¹³⁹ Žd 2,4

¹¹⁴⁰ admodum inepte velice nepěkně

¹¹⁴¹ Sk 17,30

¹¹⁴² Adverbium loci pro adverbio temporis. Příslovce místa místo příslovce času.

¹¹⁴³ Hic ego [...] prae me. Tuť já jsem jím kvůli sobě samému pohrdl.

¹¹⁴⁴ quidam kdosi, někdo

¹¹⁴⁵ Adverbium loci [...] et contra Příslovce místa místo spojky podřadicí atd. — Předložka

místo spojky a naopak

¹¹⁴⁶ praepositionem [...] *propter* předložku *pro* (tj. za, místo) místo důvodové spojky *propter* (tj. pro, kvůli)

¹¹⁴⁷ 1 K 15,3

¹¹⁴⁸ quod esset absurdum. což by bylo nesmyslné.

¹¹⁴⁹ *Christus passus est pro nobis* Kristus trpěl za nás

¹¹⁵⁰ *Christus passus est pro peccatis nostris* Kristus trpěl za naše hřichy

¹¹⁵¹ quia subintelligis [...] ut deleret ea. protože tím chápeš *aby byly zahlazeny*, tj. *aby hřichy byly zahlazeny*, to jest kvůli tomu, aby je zahladil.

¹¹⁵² Nomen pro adverbio causali. Jméno místo příslovce příčiny (důvodu).

¹¹⁵³ správně Matth. 9

¹¹⁵⁴ Mt 9,4

¹¹⁵⁵ communis obecná

Co hledáš? Co se škrabeš? Co se ho máš báti? Není se ho/(237b) co strachovati, není v něj co spoléhati, coť mám o tom mnoho mluvíti? Coť se mám s tím páratí etc.

Item pro adverbio similitudinis:¹¹⁵⁶ *vrčí co pes*. Měl by říci jako (a neb podobně jako) pes, spí co prase, hledí co tele na nová vrata,¹¹⁵⁷ čerstvý co kráva na ledě.¹¹⁵⁸

Než někdy užívání toho slova co facit locutionem agrestem;¹¹⁵⁹ na Moravě někteří tak občeji mají mluvíti. Jako: *A ty jakýs neřádny co náš Vavra*,¹¹⁶⁰ *ty rovně tak děláš co já*; lépe říci jako já. *Coť by se nechtělo*, ale pěkněji díš: *jakot by se nechtělo*. Beneš inerudite vertit locum¹¹⁶¹ Luc<ae> 6a: *Co činite čehož nesluší činiti v soboty*.¹¹⁶² Někdo by mohl říci: na to-li se ptáš co činí? čili na to, proč to činí? Non enim rusticitas inest his verbis bohemicis tantum, sed et ambiguitas; ideo nos vertimus *proč?*¹¹⁶³ Vůbec někteří tak mluví: *udělám jen co se vrátím*; lépe tu říci *jakž*. Ineptissima enallage¹¹⁶⁴ Moravců, a velmi častá, když říkají: *on půjde spěšnějšť, stoupá pevnějšť*; má se říci český *spěšněji, pevněji*. *Koupím lacinějšť, lacinějšť*; a ještě i to zle, nebo měl by říci: *lacinějšť jest voves nežli pšenice*.

Participium pro verbo:¹¹⁶⁵ *Však mu chci rád plátce*¹¹⁶⁶ *býti*; obyčejné a obvyklé mluvení. Sic by mohl říci vlastně: *Však mu rád zaplatím*, solvam ei, soluturus sum ei.¹¹⁶⁷ — *S temi zůstávající jest* = zůstává; ale ta/(238a) phrasis není tak občejná. Někteří toho způsobu více a častěji užívají, než sluší a potřebí, ita ut merito pro ineptis habeantur.¹¹⁶⁸

Accidentium in nomine enallage

Sed primum nomen pro nomine. Abstractum pro concreto ponitur.¹¹⁶⁹ když říkáme: *má ďábelství*; mohouce říci *má ďabla*. Čehož i jiní jazykové užívají. V Zákoně toho nemalo se nalézá. Ale však nesluší z toho potom sobě i k jiným slovům bráti míry. Nebo řekl by: *má bláznoství*, maje říci *blázen jest*; zle by řekl. Ale dobře díš: *má zimnicí*; lépe nežli by řekl *zimničník jest*.

Possessivum pro primitivo, inepte.¹¹⁷⁰ Jako oni starci babilonští řekli: *V žádosti tvé jsme*¹¹⁷¹ = v žádosti tebe, žádám tebe. Vitandum hoc censet Linacer.¹¹⁷²

¹¹⁵⁶ Item pro adverbio similitudinis Dále místo příslovce podobnosti

¹¹⁵⁷ srov. fol. 297a

¹¹⁵⁸ srov. fol. 289b

¹¹⁵⁹ facit locutionem agrestem čini řeč neohrananou

¹¹⁶⁰ srov. fol. 313b

¹¹⁶¹ inerudite vertit locum neobratně překládá místo

¹¹⁶² L 6,2

¹¹⁶³ Non enim [...] *proč?* V těchto českých slovech není totiž pouze neohrananost, nýbrž vzniká i dvojsmysl, a proto jsme přeložili *proč?*

¹¹⁶⁴ Ineptissima enallage Velmi nevhodná záměna

¹¹⁶⁵ Participium pro verbo Příčestí místo slovesa

¹¹⁶⁶ *plátce* platitel, povinný k placení

¹¹⁶⁷ solvam ei, soluturus sum ei zaplatím mu, hodlám mu zaplatit

¹¹⁶⁸ ita ut merito pro ineptis habeantur. a tak jsou po zásluze považováni za neřádny.

¹¹⁶⁹ Accidentium [...] pro concreto ponitur Záměna jmenných případků — Nejprve však jméno místo jména. Klade se abstraktní jméno místo jména konkrétního

¹¹⁷⁰ Possessivum pro primitivo, inepte. Zájmeno přivlastňovací místo osobního, nevhodně.

¹¹⁷¹ Dn 13,20

¹¹⁷² Vitandum hoc censet Linacer. Linacer soudí, že je nutné vyhýbat se tomu. viz fol. 52b, pozn. 297

Dualis pro plurali¹¹⁷⁴

Dvěma panům sloužiti.¹¹⁷⁵ To slovo *panům* jest pluralis numeri; a druhé, t. *dvěma*, jest duale; protož positum est, plurale pro duali.¹¹⁷⁶ Sic regulariter¹¹⁷⁷ mělo řečeno býti: *dvěma panoma*, jakž staří říkávali a psávali. Ač někteří, jako Filomat, Bereš, Gzell, Proxenon, na jiný způsob dělali enallagi, t. pravíce že *dvěma* duale positum pro isto plurali *dvoum*;¹¹⁷⁸ i zkaziti chtěice pulchram enallagen, concordabant adiectivum substantivo,¹¹⁷⁹ a říkali *dvoum panům*, aby vždy dodělali.¹¹⁸⁰ Ač však pro to Beneš na některých místech nezamítal nummerum dualem. Jako Mat<thaei> 18 položil: *dvě noze*;¹¹⁸¹ quod utrunque, adiectivum et substantivum scilicet, est numeri dualis.¹¹⁸²

Staří Čechové také užívali enallage i při těchto slovích dualem pro plurali ponentes:¹¹⁸³ *skřehot zuboma*, viz v Písniích starých L 4;¹¹⁸⁴ měli říci *zubův*, nebo více mívá člověk zubů v oustech nežli dva.

O těch slovích: *prosím Vás pane milý*, a neb *prosím Vaši* <Milos>ti, kdo neví že per enallagen dicuntur.¹¹⁸⁵ Snesitelná ještě byla a býti může ta enallage; ač někteří sobě nelibují té/(239a) vobizací,¹¹⁸⁶ ale kdo napraví obec? Než že pak na ní není přestáno, pýcha nedá i v tom (jakož pak její subiectum proprium¹¹⁸⁷ jest, marnost dým, a pára). Hodně ten kdož Barbaralecticam tabulam vydal v Prostějově,¹¹⁸⁸

239a

 Doctora Hájka otec.¹¹⁸⁹

na to naříkal, tupě ta mluvení: *je-li pán pryč, nejsou pán doma*. Tak daleko vystoupila povodeň hrozná mrzutého¹¹⁹⁰ pcehlenství, že již musí incepte stulte, extra-limites naturae.¹¹⁹¹ Staří Čechové říkali králům s uctivou pcklonou: *Žádný*¹¹⁹² *králi prosím Tvé Milosti, aby Tvá Milost* etc. A Poláci též podobně tak mluví in singulari. Item, *prosil sem královny Milosti*, abstractum pro concreto ponentes,¹¹⁹³ t. měvše a mohše

 1173 Genus pro genere Rod místo rodu [zde je asi vynechána část původního textu]

1174 Enallage numeri [...] pro plurali Záměna čísla u jmen — Duál místo plurálu

1175 Mt 6,24

1176 positum est, plurale pro duali. stojí číslo množné místo dvojného.

1177 regulariter pravidelně, správně

1178 dvěma duale [...] dvoum duál dvěma stojí místo tohoto plurálu dvoum

1179 pulchram enallagen [...] substantivo krásnou záměnu, přizpůsobili adjektivum substantivu

1180 srov. fol. 73a—74b

1181 Mt 18,8

1182 quod utrunque [...] numeri dualis. což obojí, totiž adjektivum i substantivum, je dvojného čísla.

1183 dualem pro plurali ponentes kladouce dvojně číslo místo množného

 1184 v písni *Byt lidé na to pomněli* (bratrský kancionál z r. 1541)

1185 per enallagen dicuntur říká se to záměnou (čísla)

1186 vobizací vykání

1187 subiectum proprium vlastní předmět

1188 viz fol. 5a, pozn. 37

1189 Šimon Hájek; srov. fol. 5a, pozn. 38

1190 mrzutého protivného, odporného

1191 ineptire [...] naturae. nesmyslně třeštit až za přirozené hranice.

1192 žádný milý, milovaný, žádoucí

1193 abstractum pro concreto ponentes kladouce abstraktní slovo místo konkrétního

řici: *milostivého neb milostného krále prosil sem*. Ale již to všecko jest málo a jako nic. Quò stultitiae et absurditatis non deveniemus tandem?¹¹⁹⁴ Příklad máme na pohanech, že mnozí bývše mizerní, smrtedlní lidé, za bohy jmíni býti chtěli; až někteří, své bláznovství poznavše, tomu komuž náleželo čest takovou davše, posehnuli se, nýbrž padli před nim, Naboohodonozor;¹¹⁹⁵ a jiní, s hrozným nad sebou naříkáním, k věčným odebrali se pokutám. Jako Herodes,¹¹⁹⁶ kterýž strašlivá slova, na věčnou své pejchy pamět, umíraje promluvil, Euseb(ii) lib(er) 2, cap(ut) 10:¹¹⁹⁷ Qui vobis Deus videor, iam vitam finire iubeor; qui a vobis immortalis vocabar, iam moriturus abducar.¹¹⁹⁸

(239b) Singularis pro plurali, et quidem eleganter. Ut: *I kdož sou to?*, id est:¹¹⁹⁹ *I kteří neb jací sou to lidé?* Ale tu jest duplex enallage,¹²⁰⁰ t. netoliko singularis pro plurali, ale i neutrum pro masculino.¹²⁰¹ — Item, aulica phrasis,¹²⁰² těch kteříž se s rybníky obírají, řici: *dobrá ryba jest na tomto rybníce*, t. dobré ryby; a nebo zase naodpor *špatná ryba*. Takž podobně truhlaři a koláři, tesaři a jiní podobní říkají *dobry les*, t. dobré dříví, *surový les* = surové dříví, *dobry šindel prodává*, ničemného šindela koupil, *dobry oves*.

Enallage casuum, vel antiptosis

Nominativus aliquando, aut in alium casum mutatur, aut corrumpitur potius. Nonnunquam necessitate seu coactione; ut in carmine,¹²⁰³ jako v Písniích starých L 3:¹²⁰⁴ *Jakž je skutci jich zastanou*; melius dixisset¹²⁰⁵ *skutkové*; sed trisyllaba fuisset vox etc. Quandoque vero id fit incuria. Ut in Moravia,¹²⁰⁶ když říkají *soudci*, majíce řici *soudcové*. Item *svědci*; melius¹²⁰⁷ *svědkové*. *Bratři*, *bratrové*. Accusativum inde formavit/(240a) Beneš, valde pueriliter,¹²⁰⁸ *bratry*; Act(orum) 15: *učili bratry*,¹²⁰⁹ melius dixisset¹²¹⁰ *bratři*. Lépe tu figuru antiptosisin udělati = ponere nominativum¹²¹¹ *bratři*, místo accusativum *bratry* (provoco ad iudicium aurium, non tamen asini

1194 Quò stultitiae [...] tandem? Kam až nás nakonec zavede hloupost a nesmysl?

1195 srov. Da 1—4

1196 Heródes I., zvaný Veliký (73—4 př. n. l.), král judský; srov. L 3, 1

1197 Eusebius Cesarejský, Eusebeios z Kaisareie (kolem 260—340), biskup, církevní historik; hlavní dílo jsou tzv. *Chronika (Παντοδαπή ιστορία)*, obsahující obecné dějiny až do r. 325; druhé velké a oblíbené dílo je *Εκκλησιαστική ιστορία* (tj. Církevní dějiny) v desíti knihách až do r. 323 (do latiny přeložené Rufinem) — na ně Blahoslav odkazuje (znal je asi z vydání R. Stephana-d'Estienne, Paříž 1544).

1198 Qui vobis [...] moriturus abducar. Já, v němž jste viděli boha, musím nyní na rozkaz ukončit svůj život; já, jež jste nazývali nesmrtelným, budu odsud smrti odvrácen.

1199 Singularis [...] id est Jednotné číslo místo množného, a to vkusně. Jako: *I kdož jsou to?*, to jest

1200 duplex enallage dvojité záměna

1201 singularis [...] masculino. číslo jednotné místo množného, ale i rod střední místo mužského.

1202 Item, aulica phrasis Dále dvořácké rčení

1203 Enallage casuum [...] ut in carmine Záměna pádů neboli antiptose — Nominativ se někdy mění v jiný pád, nebo lépe řečeno porušuje se. Někdy z nutnosti nebo z nezbytí, jako v písni

1204 bratrský kancionál z r. 1541, píseň Lukáše Pražského *Kdyžto přijde přehrozný Páně den*

1205 melius dixisset lépe byl řekl

1206 sed trisyllaba [...] Ut in Moravia ale slovo by bylo trojslabičné atd. Někdy se tak ovšem děje z nedbalosti. Jako na Moravě

1207 melius lépe

1208 Accusativum inde [...] pueriliter Beneš z toho velmi školácky vytvořil akuzativ

1209 Sk 15, 1

1210 melius dixisset lépe by byl řekl

1211 ponere nominativum použití nominativu

sicut cuculus).¹²¹² Než na jiném místě nezamítám toho slova *bratry*. *Bratry jeho na vojné zbili*. Ač by pěkněji řekl: *bratři jeho na vojné zhybnuli*. *Měl dva bratry*. Ovšem pak inepte dices:¹²¹³ *bratrové jeho přišli*; lépe *bratři jeho*. Ač by tu mohl někdo mudrovati = rozdíl tu činiti mezi těmi slovy; *bratři* že jsou duchovní přátelé, t. křesťané = jednorodného povolání; *bratrové* pak, že sou jedné matky synové. Neodpíral bych já tomu rozdílu, kdyby jej také jiní oblíbili a zachovávatí chtěli. — *Koni, koňové*. *Perou se ti koni v maštali*. *Tesaři, tesařové*. *Páni, panové*. *Milí páni; páni milí*, v úbec se říká. Poláci: *panové milí*. Někdy také i v Čechách to uslyšíš, *panové milí*, ale častěji na Moravě. — Item *břímě, břemeno, břemenko, břemítko*; omnia usitata.¹²¹⁴ *Stáří: téměř, těmeno*. *Símě, semeno*; prior theologica vox.¹²¹⁵ *Plémě, plemeno*; též, prius theologicum,¹²¹⁶ *Davidovo plémě*.

Tale quiddam saepe admittebat chariss<imus> f<rater> Erithacus.¹²¹⁸ Ale na něm se to mohlo sněsti. Necht se ne leckdos z mládků obouvá v jeho škorň.

Někdy pak euphoniae gratia¹²¹⁷ k těmúz podobně říkají *pastýři*, t. *pastýřové*. *Šeňkéri, šeňkěřové*. *Lovci, lovcové*. Proprie hic videtur/(240b) dativus singularis poni pro nominativo plurali.¹²¹⁹ Neb říkáme in dativo *tomu soudci, tomuto pastýři*. A zase *tito pastýři, tito lovci*. Dicere autem *tito soudci* est rusticum.¹²²⁰ Tolikéz, řekl by *hřiši, hřichové, doktoři, doktorové, páni, panové*; ačť se někdy říká *panové milí* etc.

Nominativus pro accusativo.¹²²¹ *Budeme štváti na zajíc* = na zajíce. Verštatní frazis jest: *Již sme se smluvili za jeden člověk* = za jednoho člověka. Mistr Jan Hus píše z žaláře dí: *aby věrné slouhy*¹²²² = věrní služebníci. Act<orum> 15: *učili bratry*,¹²²³ Beneš vyložil; lépe pro accusativo vziti nominativum *bratři*. Ale díš, erit amphibologia; nesciet enim activum ne sit an passivum? R<espondeo>:¹²²⁴ Málo mu škodí nýbř nic; lépeť jest než by byla *αισχρολογία*, totiž, troupské mluvení. In carmine někdy permittitur.¹²²⁵ V písni oné: *Vida že pomocník není kterýž by*¹²²⁶ etc. Ač v jiné písni viz prostě a lépe: *Vida že pomocníka není žádného člověka*.¹²²⁷

¹²¹² provoco [...] cuculus odvolávám se k úsudku sluchu, avšak nikoli k sluchu oslích uší jako kukačka možná se zde naráží na ezopskou bajku o oslu a cikádách; srov. *Corpus fab. Aesop.* I, 2, s. 17—18 (viz fol. 158a, pozn. 1597)

¹²¹³ inepte dices nevhodně řekneš

¹²¹⁴ omnia usitata to všechno je obvyklé

¹²¹⁵ prior theologica vox. prvnější slovo je teologické.

¹²¹⁶ prius theologicum to prvnější je teologické

¹²¹⁷ euphoniae gratia kvůli libozvučnosti

¹²¹⁸ Tale quiddam [...] Erithacus. Něco takového často připouštěl předrahy bratr Červenka.

¹²¹⁹ Proprie hic [...] plurali. Zdá se, že zde správně stojí třetí pád jednotného čísla místo prvního pádu čísla množného.

¹²²⁰ Dicere [...] rusticum. Ale říci *tito soudci* je neohrabané.

¹²²¹ Nominativus pro accusativo První pád místo čtvrtého

¹²²² viz fol. 106a, pozn. 966

¹²²³ Sk 15,1

¹²²⁴ erit amphibologia [...] Respondeo bude tu dvojznačnost; nikdo totiž nebude vědět, je-li to řečeno aktivně nebo pasivně. Odpovídám

¹²²⁵ In carmine někdy permittitur. V písni někdy lze připustit.

¹²²⁶ v písni Adama Šturma *Bohu Otci nebeskému, v milosti, v lásce štědrému*; bratrský kanc. z r. 1541 na L 20, v Kanc. šamotul. S 4

¹²²⁷ v písni Pavla Paulína *Prozpěvujmež vesele, žeť nám Bůh dal Spasitele*; bratrský kanc. z r. 1541, N 11, v Kanc. šamotul. na X 5

Nominativus pro ablativo. Fere merus germanismus.¹²²⁸ Říkají ti jenž český pěkně mluví: *kup sobě kůň, zabodl mi kůň*, per synecdochen etc.;¹²²⁹ ješto by měli říci podlé vlastnosti: *koně, kup sobě koně* etc. (241a) A jest spravedlivé tu užívati figury proto, že díš-li: *ukoval mi koně*, nevíš jednoho-li koně či dva, či více, neb mnoho koní koupil neb ukoval. Ač kdyby řekl: *zabodl mi koně*, víš že se o jednom koni mluví; proto, že kdyby více koní bylo nežli jeden zurázino,¹²³⁰ řečeno by bylo: *zbodl mi koně*. Et contra,¹²³¹ řek-li by: *zbodl mi kůň*, byla by již opět jiná significatí a neb smysl; t. ne na jednom místě zabodl, ale na mnohých místech jej zbodl etc., to jest, mnoho ran bodených jemu nadělal. — Ad Hebr<aec> 11: *Nestydí se slouti jejich Bůh*,¹²³² t. Bohem. *Nebudeš než vůl, troupe*; volem, troupem etc. — Staří tak říkávali podlé tehdejšího způsobu: *Věřím u Bůh*, to jest v Boha; *u pokušení*, v pokušení. Sed fit amphibia.¹²³³ *U pokušení*, iuxta intentionem.¹²³⁴ Item, staří říkali: *povyšovati se nad Bůh*, nad Boha.

Magnus usus tūm temporis fuit¹²³⁵ litery *u*; viz o tom níže.¹²³⁶

Ale kdyby pak podlé toho způsobu chtěl enallagen sobě tvořiti, t. nominativo uti pro ablativo¹²³⁷ leckde bez potřeby, jako říkati: *podej nůž, chleb, konev, kožich, sukni* etc.; tu by již bloudil, faceres insulsam enallagen;¹²³⁸ a to by byl germanismus = imitatio inepta phraseos germanicae;¹²³⁹ a však někdy již i to místo má. Jako kdyby řekl: *Vede kůň za sebou*, nevelmi nepěkně díš; nebo (241b) i přivykli mnozí tak již říkati. Ale řek-li by: *Nech mi ten kůň*, a neb *nebeř* etc., zle díš; než můžeš a máš říci: *Nech a nebo nebeř mi toho koně*. Ale o tom již napřed dosti.¹²⁴⁰

Nominativus pro ablativo instrumenti¹²⁴¹ často se pokládá, a nevelmi zle. Jako: *ta země kteráž na onen čas nejušlechtilejší království byla*; měl by sic ablativum dati: *královstvím nejušlechtilejším*. — *Byl jejich hejtman, hejtmanem, pánem, řečníkem, vůdcím, pokušitelem, ochráncím* etc. V Písniích starých¹²⁴² L 8: *al sme vždy povolnými* = povolní. Luc<ae>¹²⁴³ 18: *Byl tento nebyl zločinec*,¹²⁴⁴ zločincem; *jest král*, t. králem; *utrunque usitatum*:¹²⁴⁵ *bude král český, bude králem českým*. *Zůstal dabel a zatracenec*, t. Jidáš. Někteří nechválí i této enallage, aby maje říci, Izai<as> 45: *nenít jiného*,¹²⁴⁶ t. Boha, i řekl by: *a není jiný*, t. Bůh. Ale nesluší haněti té frázi, nebo jest již obvyklá. Než dobré jest znati grunt její, ut non ex ignorantia regularum

¹²²⁸ Nominativus [...] germanismus. Nominativ místo ablativu — Téměř čistý germanismus

¹²²⁹ per synecdochen etc. synecdochou atd.

¹²³⁰ zurázino pozraňováno

¹²³¹ Et contra A naopak

¹²³² Žd 11,16

¹²³³ Sed fit amphibia. Ale vznikne tak dvojznačnost.

¹²³⁴ iuxta in tentationem. podle in tentationem (tj. v pokušení)

¹²³⁵ Magnus usus tūm temporis fuit Velmi mnoho se tehdy užívalo

¹²³⁶ viz fol. 269b

¹²³⁷ nominativo uti pro ablativo užít nominativu místo ablativu

¹²³⁸ faceres insulsam enallagen udělal bys nepovedenou záměnu

¹²³⁹ imitatio [...] germanicae nejapné napodobení německé vazby

¹²⁴⁰ viz fol. 64b—65b, 190a—190b

¹²⁴¹ Nominativus pro ablativo instrumenti Nominativ místo instrumentálu

¹²⁴² v bratrském kancionálu z r. 1541, L 9, píseň Jana Roha *Otče náš, jenž jsi na nebesích, nakloň uši svých*

¹²⁴³ Luc. správně má být Jan

¹²⁴⁴ J 18,30

¹²⁴⁵ utrunque usitatum obojí je obvyklé

¹²⁴⁶ Iz 45,21

ita loquamur, sed data opera, propter variationem orationis sicubi placet.¹²⁴⁷ Nýbř v Čechách v některých krajích mnoho tak mluví, jako v Plzeňstě; nempe germanisant, utpote Germanis proximi.^{1248/}

(242a) Nominativus pro vocativo.¹²⁴⁹ Chasa nynější, vandrovní tovaryši a jiní hýskové, v obyčej sobě vzali aby člověku starému říkali *otec*, však per figuram,¹²⁵⁰ aby bylo potvorně; t. když mají říci *pane otče, pane otec*. Kdo chce býti fífidlem¹²⁵¹ a nemudrochem,¹²⁵² může jich následovati; nebo jest ta phrasis lehkomyšlná, na lidi vážné nenáležející.

Genitivus pro nominativo insulsissime.¹²⁵³ Maje říci *trůj*, i diš *trojí*. Jako v novém českém herbaři:¹²⁵⁴ *trojí index*; měl napsati *trůj*, a pak-li by chtěl říci, *trojitý*. V témž herbaři D<octo> Hájek dí: *Zelí¹²⁵⁵ obyčejně trojí jest, nám známé; měli říci pan doktor troje zelí, trůj list etc.* Ale dobře se říci může *této trojí věci, trojího kofení. Pán Bůh trůj v osobách, v osobách trojího, troje lékařství spolu slito etc.*

Dativus pro vocativo. Ut quidam elegantissime ita nonnulli turpissime dativo casu pro vocativo utuntur,¹²⁵⁶ říkajíce: *Já daruji tu věc pánu mému*, t. majíce říci: *Ját vám pane můj daruji tu věc*. Z Němec přinesený jest ten způsob nového pochleбенství, kdež se neslušně, ne z opravdové a vážné uctivosti, ale z marné pochleбенosti, a pakli ex κακοζήλια užívá.^{1257/}

(242b) V svatých písních¹²⁵⁸ že se toho poněkud užívá, a neb někdy i v pobožných písničkách, jako v cné: *Chvala buď tobě Bohu*,¹²⁵⁹ jako by řekl: *Chvala buď tobě Bože*, jako v jiné písničce jest: *Budiž chvala tobě Pane Bože jenžs*¹²⁶⁰ etc.; někdy v Kolektách nábožných,¹²⁶¹ jako: *Tobě Pánu Bohu jedinému budiž chvala*; mohl by sic říci: *tobě Pane Bože jediný budiž chvala*; protot ne hned také sluší toho užívati leckdes, ac theologicas locutiones accomodare potatoribus etc.¹²⁶²

Dativus pro ablativo.¹²⁶³ *Chceš-li mne* = *chceš-li mou manželkou byti, nechci tebe, praví že tě nechce, praví že mi nechce, jemu nechce, tobě nechce*. Elegans figura est.¹²⁶⁴ *Já tobě nechci. Praví že mu chce, že mu nechce*. — Aliquando non sine

¹²⁴⁷ ut non ex ignorantia [...] placet. abychom tak nemluvili z neznalosti pravidel, nýbrž vědomě kvůli pestrosti výrazu, pokud to někde uznáme za vhodné.

¹²⁴⁸ nempe [...] proximi. to zřejmě němči, jsou totiž blízko Němců.

¹²⁴⁹ Nominativus pro vocativo Nominativ místo vokativu

¹²⁵⁰ per figuram gramatickým posunem

¹²⁵¹ fífidlem potřeštěncem, větroplachem

¹²⁵² nemudrochem bláznem, pošetilcem

¹²⁵³ Genitivus pro nominativo — insulsissime Genitiv místo nominativu — velmi nehezky

¹²⁵⁴ Herbař: jinak Bylinář velmi užitečný [...] od Doktora Petra Onářeje Matthiola Senenského [...] v latinské řeči sepsaný, a již [...] na českou řeč od Doktora Thadeáše Hájka z Hájku přeložený a vůbec všechněm vydaný, Praha (Melantrich) 1562, Knihopis 5416

¹²⁵⁵ zelí byliny, rostliny

¹²⁵⁶ Dativus pro vocativo [...] utuntur Dativ místo vokativu — Tak jako někteří užívají dativu místo vokativu velmi vkusně, tak jiní to činí velice ošklivě

¹²⁵⁷ ex κακοζήλια ze špatné nápodoby, ze snahy opičit se

¹²⁵⁸ asi haplografií za náležité písmičky

¹²⁵⁹ zřejmě píseň *Chvála tobě Bohu Otci, jens nám seslal ty z své moci*, bratrský kanc. z r. 1541, M 8; Kanc. šamotul., S 5

¹²⁶⁰ píseň *Budiž chvála tobě, Pane Bože, jenž stvořil nás* od Mikuláše, písaře turnovského (nebo od Jana Poustevníka), Kanc. šamotul., U 18

¹²⁶¹ asi *Modlitby nábožné proti obecním nedostatkům od učených lidí složené na dvě strany rozdělené*, Prostějov (Günther) 1549, Knihopis 5840—5841; nebo *Modlitby nábožné od pobožných mužův z svatých Písem sebrané*, Praha (Melantrich) 1554¹, 1558², 1564³, Knihopis 5849

¹²⁶² ac theologicas [...] potatoribus etc. a způsobovat teologické výrazy opilcům atd.

¹²⁶³ Dativus pro ablativo Dativ místo ablativu

¹²⁶⁴ Elegans figura est. Je to vkusná figura.

barbarismo aut *αισχρολογία*,¹²⁶⁵ jako K Řím(anum) 10: qui confidet ei,¹²⁶⁶ *kdož doufá jemu*; latinismus, id est, indecora latinae phrasis imitatio,¹²⁶⁷ lépe: *kdož doufá v něm a neb v něj*.

Accusativus pro nominativo. Indecorus quoque latinismus. Ut¹²⁶⁸ I Cor<inthos> 12: Nemo potest dicere Dominum Iesum nisi¹²⁶⁹ etc., vyložíš-li takto: *Žádný nemůže praviti Pána Ježíše než v Duchu svatém*, velmi nesvětlé i nepěkné bude promluvení; proč? široko by bylo vysvětlovati; kdo by posoudil pilně každého toho slova i jich složení, nenechadně může srozuměti. Lépe staří vykládali ač prostě: *Žádný nemůže říci Pán Ježíš/(243a) jediné v Duchu svatém*. Beneš však vlastněji vyložil, ale slovy nepřijemnými: *Žádný nemůže nazývati Jezusa Pánem*; nebo ten smysl jest v těch slovích řeckých i latinských obsažen, jako by řekl: žádný nemůž Ježíšovi ukřižovanému a vůbec téměř ode všech potupenému připisovati toho že by byl pánem, t. Mesiášem, a tak slavně ho vyznávati, Pán Ježíš, leč by to v něm Duch svatý zplodil, kterýž sám vyznání Krysta i v čas největších nebezpečností v svatých působí, ale tělo a krev nedá se v to.

Accusativus pluralis pro nominativo plurali usitate ponitur.¹²⁷⁰ Mat<thaei> 15b: *Z srdce pocházejí smilstva, krádeže*,¹²⁷¹ mělo by se říci *krádežové*.

Accusativus pro ablativo simplicii.¹²⁷² *V ten čas*, pro *v tom čase a nebo času*; *elegant*.¹²⁷³ Haní to Filomát, sed immerito.¹²⁷⁴ — Item v písniče viz: *třetí den z mrtvých vstati*,¹²⁷⁵ prostě *třetího dne*. Mat<thaei> 27: *druhý den*,¹²⁷⁶ na druhý den, druhého dne kterýž byl po Velkém pátku. Habet haec antiptosis locum maxime in carmine.¹²⁷⁷

Accusativus pro ablativo,¹²⁷⁸ nepěkně, ut: *všecky k úmluvě voláš*, K 20 v Písniích starých.¹²⁷⁹ Měl tu raději položen býti ablativus *všech voláš*./

(243b) Accusativus cum praepositione pro ablativo instrumenti.¹²⁸⁰ *Maje říci vlastně: věrou ospravedlnění jsouce*,¹²⁸¹ i můžeš říci: *skrze víru ospravedlnění jsouce*. Item: *věřou živ bude spravedlivý*,¹²⁸² z *víry živ bude spravedlivý*, K Řím(anum) 5a: *kerouž stojíme*,¹²⁸³ *ἐν ᾗ ἐστήκαμεν*.

¹²⁶⁵ Aliquando non sine barbarismo aut *αισχρολογία* Někdy je v tom cizomluv nebo hloupé mluvení

¹²⁶⁶ Ř 10,11

¹²⁶⁷ latinismus [...] imitatio latinismus, tj. nepěkná nápodoba latinské vazby

¹²⁶⁸ Accusativus [...] Ut Akuzativ místo nominativu — Rovněž nepěkný latinismus. Jako

¹²⁶⁹ I K 12,3

¹²⁷⁰ Accusativus pluralis [...] ponitur. Akuzativ množného čísla se běžně klade místo nominativu množného čísla.

¹²⁷¹ Mt 15,19

¹²⁷² Accusativus pro ablativo simplicii. Akuzativ místo prostého ablativu.

¹²⁷³ *elegant* vkusně

¹²⁷⁴ sed immerito. ale nezaslouženě.

¹²⁷⁵ v písni Lukáše Pražského *Raduj se srdce člověka z hřiechův již povstalého* a v písni Ondřeje Ciklovského *Ó, Kriste, naděje přezádoucí, kterýs podstoupil smrti*; obě v bratrském kanc. z r. 1541, D 18 (text: *třetí den mocně z mrtvých vstal*)

¹²⁷⁶ Mt 27,62

¹²⁷⁷ Habet [...] in carmine. Tato záměna pádů je nejspíš na místě v písni

¹²⁷⁸ Accusativus pro ablativo Akuzativ místo ablativu

¹²⁷⁹ bratrský kancionál z r. 1541, píseň Lukáše Pražského *Kriste spasiteli, vykupiteli*

¹²⁸⁰ Accusativus [...] instrumenti. Předložkový akuzativ místo instrumentálu.

¹²⁸¹ Ř 5,1

¹²⁸² Ř 1,7; Ga 3,11; Žd 10,38

¹²⁸³ Ř 5,2

Sluší však proto i toho šetřiti, že na některých místech jedna forma se lépe trefuje než druhá. Sed haec usus et acutum iudicium aurium (a toť jest ovoce zvyku) docebit.¹²⁸⁴

Ablativus instrumenti pro ablativo cum praepositione, eleganter: ut¹²⁸⁵ *Dnem i nocti*, t. ve dne i v noci *žádám za to* etc. *V povolání¹²⁸⁶ svém hodně choditi, povoláním svým* etc.; obé dobré, ale první hladší a světlejší, druhé jest tvrdé a staré drobet.

Ablativus instrumenti pro accusativo. Dura phrasis; ferenda quidem in carmine, sed non imitanda.¹²⁸⁷ V Písničích¹²⁸⁸ O 14: *Nicť nam to neškodí žel sme hříšnými*; lépe *žel sme hříšní*. Servanda est potius proprietas decora, non admittendae insulsae figurae.^{1289/}

(244a) Ablativus instrumenti pro nominativo.¹²⁹⁰ V Starých písničích¹²⁹¹ bylo: *Jestíť psáno davním rokem, Jeremiášem prorokem* etc. = jakož před davními lety psal Jeremiáš prorok.

Vocativus pro nominativo¹²⁹² bude, když díš známému svému, collegae vel alii:¹²⁹³ *Au tys rád tomu když říkají, pane mistře neb kněze Jene* etc.; *μιμητικῶς* est dictum.¹²⁹⁴ Sic by měl říci takto: *kdyžť říkají, pan mistr, neb kněz Jan.*/

(244b)

Enallage in pronomibus

244a

244b

Generum

Neutrum pro masculino. Qua ratione egregie exprimitur proveriissima demonstratio. Ut:¹²⁹⁵ *dobrý tě člověk* neb *můž*, t. ten o němž mluvíme, a neb, o němž zmínku máme. Item: *totof jest dědic*,¹²⁹⁶ t. tento kterýž teď k nám jde.

Pro faeminino.¹²⁹⁷ *Dobrá tě to žena, dobrá tě toto krmě*. Pronomen *hoc* refertur hic in talibus locutionibus, magis ad intellectum seu sententiam totam quam ad substantivum nomen.¹²⁹⁸ Jako: *dobráť jest to žena, jakýž jest to můž, nechutná tě toto krmě* etc. Luc<ae> 21: *Jsou to (t. ti) dnové pomsty*.¹²⁹⁹ Jan 6: *Tvrdát jest toto řeč*.¹³⁰⁰

¹²⁸⁴ Sed haec usus [...] docebit. Ale o tom nás musí poučit úzus a bystrý úsudek sluchu [...].

¹²⁸⁵ Ablativus instrumenti [...] eleganter: ut *Vkusně se klade instrumentál místo ablativu předložkového: jako*

¹²⁸⁶ v povolání ve svěřeném úkolu, ve svěřené věci

¹²⁸⁷ Ablativus instrumenti [...] non imitanda. Instrumentál místo akuzativu. Těžkopádná vazba, kterou lze strpět v písni, ale kterou bychom neměli napodobovat.

¹²⁸⁸ Kancionál šamotulský, píseň Jana Augusty *Ej, Bože, rač se ozvat, nechtějž děle meškati*

¹²⁸⁹ Servanda est [...] insulsae figurae. Spíše bychom měli zachovávat pěknou jazykovou správnost a nepřipouštět nepovedené figury.

¹²⁹⁰ Ablativus instrumenti pro nominativo. Instrumentál místo nominativu.

¹²⁹¹ bratrský kancionál z r. 1541, C 3, píseň *Jestíť psáno davním rokem*

¹²⁹² Vocativus pro nominativo *Vokativ místo nominativu*

¹²⁹³ collegae vel alii kolegovi nebo někomu jinému

¹²⁹⁴ *μιμητικῶς* est dictum. bylo to řečeno nápodobou.

¹²⁹⁵ Enallage in pronomibus [...] *Ut Záměna u zėjmen — Záměna rodů — Rod střední místo mužského. Tímto způsobem lze výtečně vyjádřit to nejvlastnější ukazování. Jako:*

¹²⁹⁶ Mt 21,38; Mk 12,17; L 20,14

¹²⁹⁷ Pro faeminino. *Místo rodu ženského.*

¹²⁹⁸ Pronomen *hoc* [...] nomen. *Zėjmeno to se zde v takových výpovědích vztahuje spíše ke smyslu celé věty než k podstatnému jménu.*

¹²⁹⁹ L 21,22

¹³⁰⁰ J 6,60

etc. Luc<ae> 7: *Která a jaká jest to žena*,¹³⁰¹ multo elegantius quam si diceres¹³⁰² *ta žena*.

Numeri¹³⁰³

*Všickni kdož do sebe toto mají*¹³⁰⁴ etc. *Kdož* est collectivum, protož construitur cum plurali *všickni*,¹³⁰⁵ sio prostě mluvě měl by říci *všickni kteříž*; ale bylo by dyssylabum,¹³⁰⁶ protož do toho vrše bylo by se netrefilo;¹³⁰⁷ rovně jako O 10: *Kdož jsou v zámutku i k němu zří, pomoci jinde nemají*.¹³⁰⁸(245a) — Item, říkáva se: *kdož by pak tímto pohrdali* = *kteříž*. — Item, jakož u latiniků *aliqua* pro *aliquid*, tak u Čechů *některá jablka* místo *některé jablko*. A takž rovně *některé* místo toho *nějaké*. Až jest to již numerus pro qualitate.¹³⁰⁹ Mistr Petrus Codicillus v předmluvě na Pranostyky 1567¹³¹⁰ položil takto: *Vidělo mi se býti užitečné [některé] napomenutí tuto o střídmosti* etc. *položiti*. *Bis aberravit bonus magister*.¹³¹¹ Nebo měl říci *nějaké napomenutí*. *Některé* numerum significat, *nějaké* qualitem.¹³¹² *Dám jemu některý groš*, t. několik grošův. *Ale rád bych nejprvé při něm spatřil nějaké polepšení*. Podobně jako u latiniků rozdílny sou voces *aliquid* a *aliquot*,¹³¹³ něco neb *nějaké* a *několik*. *Aliquot eorum venerant*.¹³¹⁴ *Terent(ius)*,¹³¹⁵ *Aliquot me adiere*.¹³¹⁶ — Item *střídmost* jest pokažené slovo, ale *středmost*. Nebo *středmost* jest modestia. Moravci někteří ho užívají místo toho českého *střízlivost* = *sobrietas*. *Střízlivý jest* = *non est ebrius* seu *ebriosus*. Item *střízivý*, *non ebrius*.¹³¹⁷ *Nebeské hvězdy spatřovati*,¹³¹⁸ a svého vlastního jazyku dobře neuměti, hanba.

Casuum

Inerudita enallage est in hoc dicto Luc<ae> 6, ubi nonnulli interpretes accusativum pro ablativo, latinismum admittentes, postavili:¹³¹⁹ *což*, měvše říci *čehož*. Takto stojí v textu: *Proč činíte což nesluší*;¹³²⁰ pěkněji diš a vlastněji: *Proč to činíte čehož nesluší*

¹³⁰¹ L 7,39

¹³⁰² multo elegantius quam si diceres mnohem vkusnější než kdybys řekl

¹³⁰³ Numeri (Záměna) čísla

¹³⁰⁴ asi z varianty písně *Chvalmež, věrní, Spasitele* (= *Lauda Sion Salvatorem*); srov. bratrský kanc. z r. 1541, H 6, Kancionál šamotulský, N 1

¹³⁰⁵ *Kdož* est [...] cum plurali *všickni* *Kdož* je hromadné, protož se poji s číslem množným *všickni*

¹³⁰⁶ dyssylabum dvojslabičné

¹³⁰⁷ do toho vrše bylo by se netrefilo do této kategorie (tj. dvojslabičných slov) by se nehodilo

¹³⁰⁸ bratrský kancionál z r. 1541, píseň *Uzkostí ať sou se všech stran, naděje naše buď Krystus Pán*; zde je *kdož jsouc v zámutku i k němu zřie, pomoci jinde nemají*

¹³⁰⁹ numerus pro qualitate množství místo jakosti

¹³¹⁰ nedochovaná *Minucl a pranostyka z Učení Prožského* [...] *k létu Páně 1567*, Praha (Melantrich?) 1566 (srov. *Knihopis 4167—4179*); viz také fol. 177a, pozn. 167

¹³¹¹ *Bis aberravit bonus magister*. Dobrý učitel dvakrát chybil.

¹³¹² *Některé* [...] qualitem. *Některé* označuje množství, *nějaké* jakost.

¹³¹³ voces *aliquid* a *aliquot* slova *nějaké* a *několik*

¹³¹⁴ *Aliquot eorum venerant*. Několik jich přišlo.

¹³¹⁵ *Terentius Publius Afer* (kolem 190—159 př. n. l.), římský dramatik, jehož hry *Andria*, *Hecyra* (Tchyně), *Heautontimorumenos* (Sebemučitel), *Eunuchus*, *Phormio* a *Adelphoe* (Bratři) byly ve středověku oblíbenou školní četbou

¹³¹⁶ *Aliquot me adiere*. Několik (lidí) přišlo za mnou. (*Andria* 3, 3,2)

¹³¹⁷ *non est ebrius* [...] *non ebrius*. není opilý nebo opilec. Dále *střízlivý*, není opilý.

¹³¹⁸ M. Codicillus byl profesorem matematiky a astronomie na pražské univerzitě

¹³¹⁹ *Casuum* [...] postavili (Záměna) pádů — Neobratná záměna je ve slovech Luk. 6, kde někteří překladatelé položili akuzativ místo ablativu a dopustili se tak latinismu

¹³²⁰ L 6,2

Jich, je

to se může a má spravedlivě již na tom místě trpěti, alioquin et *κακοφωνίαν* admitteres.¹³²²

Dobře díš: *Ját sem jich* (t. těch lidí etc.) *neviděl*. Ale mnozí Moravci zle říkají po slovensku: *Již sem jich snědl*, t. ty třešně, višně etc. *Já sem jich ulál*,¹³²³ t. ty mendýky¹³²⁴ a žebráky. — V starých písních¹³²⁵ Q 14: *kteréz Bůh tak povolává; lépe kterýchž./*

(246a)

Enallage accidentium in verbis

246a

Enallage numeri in verbis

Inepta quorundam adulatorum locutio multis placet, maxime aulicis et Pragensibus. vulgo říkati:¹³²⁶ *Jsou-li pán doma, nejsou doma pán*; jako by několik těch panů a nebo paní bylo. Ale jakž se někdy lidem málo zdá, to mítí což mají, než chtěli by také i tomu což jiní mají (vlastnost očí Achabových, jenž nemohly s pokojem patřiti na vinnici Nábotovu, ale svou viděti ohtěly);¹³²⁷ tak se i těmto málo zdá kdyby jim říkáno bylo *jest* singulariter,¹³²⁸ než chtí slyšeti raději pluraliter¹³²⁹ *jsou*.

K tomu podobný jest i ten, již dávno v zvyk vešlý způsob, říkati jednomu *vy*, *vám*, a ne *ty*, a *tobě*, vobizacio.¹³³⁰ (Jako nejvyššímu a všemohucímu říkáme *Otče dej nam, odpust nam*, a ne *dejte nam* neb *odpusťte nám*.) A jako staří říkali: *O králi učiň milost s služebníkem tvým, nalezl-li sem milost před tebou*.¹³³¹ A potom Římané staří říkali: *My*, t. já ne sám ale s jinými, *tobě pane neb příteli* (t. ne jiným než samému tobě). Kdyby také založili sobě i v tomto poníženost, aby mnozí příjdouce přede pana řekli: *Já/(246b) pane milý všeckni prosím vás učiňte tak* etc. Neb poněvadž příčinou poddanosti a ponižování sebe od mnohých mluvě neřekl *já*, a nebo když, mnozí říkají pánu jednomu *vy*, proč by on mnohým neřekl *ty*.

246b

Ale etknouti¹³³² nelze o to. Nebo tudíž¹³³³ by člověk uslyšal tato přísná slova, prehlivým promluvená způsobem: I pročěz ty mi bídný potvorníče tykáš? Což

¹³²¹ bratrský kanc. z r. 1541, O 1, *píseň Bože Otče jenžs milostivý*

¹³²² alioquin [...] admitteres. jinak by ses dopustil i nelibozvučnosti.

¹³²³ *ulál* vyhuboval, vyplánil

¹³²⁴ mendýky potulné žebravé studenty nebo mnichy

¹³²⁵ viz fol. 28a, pozn. 182

¹³²⁶ Enallage accidentium [...] vulgo říkati Záměna slovesných případků (tj. kategorií) — Záměna čísla u sloves — Nejapné pochlebniectví některých lidí se líbí mnohým, zejména dvořanům a Pražákům, obojné říkati

¹³²⁷ srov. 3 Král (1 Kr) 21

¹³²⁸ singulariter jednotným číslem

¹³²⁹ pluraliter množným číslem

¹³³⁰ vobizacio vykání

¹³³¹ např. Ex 33,13; Ž 118(119),17

¹³³² etknouti čeknout, zmínit se

¹³³³ tudíž hned

sem malý v úcích? Věz že sem lepší než ty etc. A protož darmo tě mysliti o napravení toho; než raději, co kdo rád jidá dáti mu toho dosti, zvlášt když se čeho nekupuje draze, ani s ujmou eti Boží dává. Ač u latinůk, *turpis illa et incommoda vobisatio etc. iam paulatim evanescit, dum viri docti ad veterum morem redeunt. Ut Castalio vir sano doctus, orditur praefationem in bibliorum sacrorum versionem novam Sebastianus Castalio Eduardo Sexto*¹³³⁴ etc. Než bojím se že toho v češtině ještě z našeho věku nebude.

In carmine, idque raro, permittitur hoc modo uti,¹³³⁵ když máš říci *musejí oni*, i řekni *musí*, neb *musí oni k tomu státi*. Užívá se toho nečasto i v obecném mluvení, ale na větším díle, bezpotřebně. — Item, *spějí* maje říci, i díš *spí*. A však rozdíl pomni učiniti, dyftoňgu přidáním neb ujetím, takt: *on spí*, neb *ona spí*. *Oni spje.* / (247a) Takž i to slovo: *oni bdějí*, *on bdí*. A to jest již velmi obvyklé, že týmeř neuslyšíš toho slova *bdějí*, ale vše se říká a neb píše *bdí oni*, *bdí on*. — Imitatur hanc enallagen et haec apocope¹³³⁶ *chtí*, místo toho slova celého *chtějí*. *Přináležejí a přináležít, přináležejících*. Verum genitivus vel ablativus iste pluralis in hac voce, omnino requirit hanc enallagen, euphoniae gratia.¹³³⁷ Item, *všickni ti drábi*¹³³⁸ *musí pryč*, t. musejí.

Nastal pak nedávno způsob, kterýž, chváliti-li či haněti bych měl, nevím; nebo chváliti mi se ho nechce a haněti nesmím.

Čeští páni neradi slyší kdyby je kdo jmenoval pravým jménem na křtu přijatým. Jako aby řekl *pan Vratislav* (ovšem přidáš-li po staročesku) *Perštejnský*,¹³³⁹ hanba jest; než roi: *pán z Perštejna*, *pán z Žerotína*, *pán z Kounic* etc. *Pane z Kounic*, *pane z Lomnice* etc. Zdá se to panům nětco býti důstojnějšího; nebo křtěné¹³⁴⁰ má leda sedlák. Za to mám že to Vlaši do Čech, jako i jiné věci leccakés, vnesli; oni sobě říkají *Duca de Alba*, *Prince de Arania*, *de Aurelia* etc.; i tož naši také se k tomu formují. A již se toho chytají i zemané, říkajíce sobě *pane z Bílkova*, *pane z Mukoděle* etc. I nechaž ale ty křtalty¹³⁴¹ sobě mají; přejme jim toho pytle dýmu. — Mat<thaei> 12 zle vyložili: *otázali ho řka*,¹³⁴² *řkouce* dicendum fuit iuxta regulam syntacticam.¹³⁴³

¹³³⁴ *turpis illa* [...] *Eduardo Sexto* etc. ono ošklivé a nepříjemné vykání již zvolna mizí, poněvadž učení mužové se navracejí ke způsobu starých (tj. předků). Jako Castalio, vpravdě učený muž, začíná předmluvu k novému překladu Písma svatého *Sebastianus Castalio Eduardovi Šestému* atd. Předmluvu ke svému latinskému překladu bible (1551) adresoval Castello anglickému králi Edwardovi VI. (1537—1553), humanisticky vzdělanému v klasických jazycích; v ní Castello odsuzoval náboženské pronásledování jako něco, co se protíví podstatě a duchu víry, a vyslovoval skepsi vůči dosažitelnosti pravdy ve věcech náboženství.

¹³³⁵ In carmine [...] *hoc modo uti* V písní, avšak i tam málokdy, se snese použití tohoto způsobu

¹³³⁶ Imitatur [...] *apocope* Těto záměně se podobá i apokopa (tj. vypuštění hlásek na konci slova)

¹³³⁷ Verum genitivus [...] *euphoniae gratia*. Ale tento genitiv nebo ablativ množného čísla u tohoto slova vždy vyžaduje tuto záměnu kvůli libozvučnosti.

¹³³⁸ viz fol. 227a, pozn. 972

¹³³⁹ Vratislav z Pernštejna (1530—1582), současník Blahoslavův, nejvyšší kancelář Království českého; patřily mu i Kralice; byl katolík, ale přál jednotě bratrské

¹³⁴⁰ křtěné křestní jméno

¹³⁴¹ křtalty způsoby

¹³⁴² Mt 12,10

¹³⁴³ *řkouce* [...] *syntacticam*. podle syntaktického pravidla mělo být řečeno *řbouce*.

Apocal<ypsis> 4: *padli 24 starců*,¹³⁴⁵ *padlo 24 starců*; jedno za druhé se užívá, per enallag<en> generum et numeri.¹³⁴⁶ *Padlo to hovado, dobytře; padli muži, padly ženy a panný, děti* etc.

Enallage temporis in verbo

Praesens pro praeterito.¹³⁴⁷

I v latině i v češtině často se toho užívá, a dosti pěkně, dum rem ob oculos ponere ac veluti depingere volumus.¹³⁴⁸

Iesus autem dicit ei,¹³⁴⁹ *Ježíš pak dí mu*, t. řekl mu. Eleganter hoc modo reddimus graecum praesens per futurum nostrum, eadem manente significatione.¹³⁵⁰

Item v obecném mluvení takto říkáme: *Když sme spolu jdouce na péči se měli*,¹³⁵¹ *tožť na nas vystoupí kolíks lotrů*, t. vystoupilo jich kolíks. Accedo ad pedissequas.¹³⁵² *Tožť on hned přistoupí k němu a dá mu políček*.¹³⁵³ *Tožť mi se on rozstůně. A toť se všeckno kouří*. Item: *I odevře se nebe*,¹³⁵⁴ t. odevřelo se nebe. *I sede, a tožť přide na něj déšť, i rozběhne se*. Staří propter discrimen a futuro,¹³⁵⁵ říkávali *i rozběže se*; ale jest to archaismus non usurpandus.¹³⁵⁶ *I pozdraví jí a řka*, t. pozdravil. M. J. Hus v kázání na 16. neděli: *Sede ten jenž byl mrtev*;¹³⁵⁷ archaismus est cavendus,¹³⁵⁸ lépe říci *sedl*. Jako i to v kázání na 17. neděli:/(248a) *Aprehensum eum sanavit*, (Hus svatý muž, admisit latinismum,¹³⁵⁹ napsav) *chopeného uzdravil ho*.¹³⁶⁰ Item: *Slouha pak ten pade přede pánem*, tum ille procidit coram domino;¹³⁶¹ nyní bychom řekli *padl*, prostě, aut per figuram¹³⁶² *padne*. Jan 16: *zvěstujet vam = zvěstovati bude*;¹³⁶³ praesens pro futuro, archaismus est non imitandus.¹³⁶⁴ *Mat<thaei> [3]: Přijde Jan Křtitel*,¹³⁶⁵

¹³⁴⁴ Enallage generum in verbo Záměna rodů u slovesa

¹³⁴⁵ Zj 4,10

¹³⁴⁶ per enallagen generum et numeri záměnou rodů a čísla

¹³⁴⁷ Enallage temporis [...] pro praeterito Záměna času u slovesa — Čas přítomný místo minulého

¹³⁴⁸ dum rem [...] depingere volumus. chceme-li věc postavit před oči a vykreslit ji názorně.

¹³⁴⁹ L 19,9; J 14,6.9

¹³⁵⁰ Eleganter [...] significatione. Takto pěkně vyjadřujeme řecký přítomný čas naším budoucím a zachováváme přítomný též význam.

¹³⁵¹ *na péči (sme) se měli* měli jsme se na pozoru, byli jsme ve střehu

¹³⁵² Accedo ad pedissequas. Přistupuji k družině.

¹³⁵³ srov. J 18,22

¹³⁵⁴ L 3,21

¹³⁵⁵ propter discrimen a futuro pro rozlišení od budoucího času

¹³⁵⁶ archaismus non usurpandus. nepoužitelný archaismus.

¹³⁵⁷ *Postilla* (viz fol. 180a, pozn. 219), čtenie 49, Neděle šestnáctá po sv. Trojici: *I sede ten, jenž bieleš umřel* (L 7,15; Erben II, 353)

¹³⁵⁸ archaismus est cavendus archaismu je třeba se vystříhat

¹³⁵⁹ admisit latinismum dopustil se latinismu

¹³⁶⁰ *Postilla*, čtenie 50, Neděle sedmnáctá po sv. Trojici: *A on chopeného uzdravil ho* (L 14,4; Erben II, 359)

¹³⁶¹ Mt 18,28; srov. *Postilla*, čtenie 55, Neděle dvamezocietná po sv. Trojici: *A pad sluha ten, prosieše ho* (Erben II, 388)

¹³⁶² aut per figuram nebo gramatickým posunem

¹³⁶³ J 18,13—15

¹³⁶⁴ praesens [...] non imitandus. vas přítomný místo budoucího, archaismus bychom neměli napodobovat.

¹³⁶⁵ Mt 3,1

staří říkali *přijíde*, t. přišel. Mar<ci> 14: *Přijíde Jidáš*¹³⁶⁶ etc. Tak staří. Jiní předce per praeteritum reddunt,¹³⁶⁷ dosti způsobně a prostě: *přišel*. Beza¹³⁶⁸ latíně položil: *Adest Iudas*. Vlastně by mohl říci: *Jde Jidáš*. V obecném mluvení mohl by říci: *A tol Jidáš jde*; exprimeretur eleganter sententia graecorum verborum.¹³⁶⁹ — Item níže Marci 15: *Svolají k němu všecku zběř*,¹³⁷⁰ item Marci 14: *Accipit secum Petrum*,¹³⁷¹ et in graeco et in latino est praesentis temporis verbum.¹³⁷² Český by zle řekl *pojímá* a neb *béře*; oportet igitur uti praeterito:¹³⁷³ *pojmal Petra*; aut ut nos reddidimus¹³⁷⁴ *pojav*. Beneš vyložil i *pojme*, scilicet per futurum utitur,¹³⁷⁵ na tom místě, meo iudicio,¹³⁷⁶ neslušně.

Ex hebraico idiomate¹³⁷⁷ vzat také způsob, ut futurum indicativi ponatur pro praesente imperativi. Ut:¹³⁷⁸ *nebudeš pokoušeti*,¹³⁷⁹ t. nepokoušej. *Nezabiješ*,¹³⁸⁰ t. nezabíjej, *non habebis deos alienos*¹³⁸¹ = ne habeas.^{1382/}

Secunda persona pro tertia

Pulcherrima phrasis est sed theologica quoque, secundam personam pro tertia quandoque ponere,¹³⁸³ takto: *Chvaltež tě Hospodine všickni andělé* = Laudent te Domine omnes angeli.¹³⁸⁴ *Zvelebújtež tě svatí zborové*, magnificent te sanctae fidelium congregationes. Izak Jákobovi řekl: *Serviant tibi populi*,¹³⁸⁵ *služte tobě lidé, národové*. — Podobná k tomu phrasis byla by kdyby řekl: *Uperte*¹³⁸⁶ *tě oni nebo neuperte*. *Zaplatte oni tobě nebo nezaplatte, jdi to předce*. Item: *Již pak oni děkujte nebo lejte a hněvejte se jak chcete, ty nic nedbej*.

Nejednou již jest povědíno de modo permissivo, quo nos utimur pro imperativo.¹³⁸⁷ Jako: *Nechažt tě chválí andělé*. Nebo tertiam personam imperativi non possumus

¹³⁶⁶ Mk 14,43

¹³⁶⁷ per praeteritum reddunt vyjadřují časem minulým

¹³⁶⁸ viz fol. 144b, pozn. 1434

¹³⁶⁹ exprimeretur [...] verborum. pěkně by byl vyjádřen smysl řeckých slov.

¹³⁷⁰ Mk 15,16

¹³⁷¹ Mk 14,33

¹³⁷² et in graeco [...] verbum. v řečtině i v latině je sloveso v přítomném čase.

¹³⁷³ oportet igitur uti praeterito je tedy třeba užít času minulého

¹³⁷⁴ aut ut nos reddidimus nebo jak jsme přeložili my (viz fol. 103b, pozn. 942)

¹³⁷⁵ scilicet [...] utitur totiž budoucím časem, užívá

¹³⁷⁶ meo iudicio podle mého mínění

¹³⁷⁷ Ex hebraico idiomate Z hebrejštiny

¹³⁷⁸ ut futurum [...] imperativi. Ut: aby se kladl indikativ budoucího času místo rozkazovacího způsobu času přítomného. Jako:

¹³⁷⁹ Mt 4,7; L 4,12

¹³⁸⁰ Mt 5,21

¹³⁸¹ Ex 20,3

¹³⁸² ne habeas neměj

¹³⁸³ Enallage personarum [...] quandoque ponere Záměna osob u sloves — Druhá osoba místo třetí — Občasné kladení druhé osoby místo třetí je krásná, leč teologická vazba

¹³⁸⁴ Ž 148,2

¹³⁸⁵ Gn 27,29

¹³⁸⁶ uperte zbijte

¹³⁸⁷ de modo permissivo [...] imperativo. o permisivním způsobu, jehož my užíváme místo způsobu rozkazovacího. (Permisivním způsobem se rozumí slovesné vyjádření dovolení, souhlasu, popřípadě přípustky; srov. také fol. 113a, 203a.)

imperativo illo modo bohemicè reddere.¹³⁸⁸ Můžeš říci: *Lauda anima mea Dominum*,¹³⁸⁹ *chval* neb *chvaliž duše má Pána*. Item: *Lauda Dominum tuum Sion*,¹³⁹⁰ *Sione chval*, neb *chvaliž Pána svého*. Item: *Laudate Dominum omnes gentes*,¹³⁹¹ *chvaltež Hospodina všickni národové*. Ale nemůžeš *personam tertiam tam proprie convertere*.¹³⁹² *Laudate Dominum sol et luna*,¹³⁹³ český díš-li per modum permissivum:¹³⁹⁴ *nechažt chváli*/(249a) *Hospodina slunce i mesíc*, tu nebude právě celé rozkázání, ale bude jako nějaké dopuštění. Řek-li by pak kdo: *at chváli Hospodina etc.*, bude povědění necelé; musíš k němu přidati verbum aliquod,¹³⁹⁵ t. takto: *přikazuji* neb *poručím*, neb *žádám*, neb *dopouštím etc.*, *at chváli Hospodina všickni andělé*. Aby pak bylo právě imperative, non per circumlocutiones,¹³⁹⁶ ale jedním slovem, sumitur securda persona v takových místech pro tertia,¹³⁹⁷ takto: *Chvaltež Pána z těch věcí, i vy jenž ste nyní, i ti kteříž ještě budou po nás, také chvalte Pána*. A neb takto, kdyby u latiniků mohl touž figuru udělati bez neslušnosti a říci: *Laudate te omnes angeli, chvaltež tě všickni andělé*. Ale u latiniků to se netrefí, quia videretur apostrophe¹³⁹⁸ příliš spěšná a neslušná, t. jako by, obrátě se od trůnu Božího k andělům, řekl: *Chvaltež*, a rychle obrátě se a neb oblíčeť obrátě k Božímu trůnu zase, přidal by: *tě všickni andělé*. Item jiný příklad, kdež se vidí lépe per modum permissivum vykládati nežli per hanc enallagen I Reg(um) 3:¹³⁹⁹ *Dominus est, faciat quod est bonum in oculis eius*,¹⁴⁰⁰ *Pánť jest nechažt učiní což se dobrého vidí před očima jeho*. Ale však tu pěkněji u nás stojí modus permissivus nežli u latiniků imperativus; neb neslušelo ra Eli aby Bohu rozkazoval, ale aby zarmoutě se Bohu/(249b) povolil (jemuž odpirati, ani slušné ani možné bylo) a trestání přijal pokorně. Staří Čechové vykládali *at učiní*; nemnoho lépe nežli by vlastně řečeno bylo: *učiní Pán což se mu vidí*. Také někdy dosti pěkně se užívá přitom, toho slovece *on*, jenž jest tertiae personae,¹⁴⁰¹ prctož táhře za sebou i jiného slova verbum přistojícího takto: *faciat sive non faciat, již on učiní nebo nečiní*. *Dicat sive non dicat, pověz on nebo nech*. *Faciat vel accipiat ipse quae vult, učiní neb vezmi on etc.*

249a

249b

Tertia persona pro secunda¹⁴⁰²

Jako, loquatur Dominus meus, *nechažt mluví Pán můj*¹⁴⁰³ (ač se tu per circumlocutionem¹⁴⁰⁴ mluví, o čemž sem napřed pověděl, de modo permissivo).¹⁴⁰⁵ V li li

¹³⁸⁸ tertiam personam [...] reddere. třetí osobu rozkazovacího způsobu nemůžeme oním rozkazovacím způsobem přeložit do češtiny.

¹³⁸⁹ Ž 145,2 (146,1)

¹³⁹⁰ Ž 147,12

¹³⁹¹ Ž 116(117),1; Ř 15,11

¹³⁹² personam [...] convertere. třetí osobu tak náležitě přeložiti.

¹³⁹³ Ž 148,3

¹³⁹⁴ per modum permissivum permisivním způsobem (viz pozn. 1387)

¹³⁹⁵ verbum aliquod nějaké sloveso

¹³⁹⁶ imperative, non per circumlocutiones rozkazovacím způsobem, nikoli opisem

¹³⁹⁷ sumitur [...] pro tertia chápe se druhá osoba [...] jako třetí

¹³⁹⁸ quia videretur apostrophe protože by se zdálo, že je to oslovení

¹³⁹⁹ per modum [...] I Reg. 3 permisivním způsobem vykládati nežli touto záměnou v 3. kapitole I. knihy královské

¹⁴⁰⁰ I Král (I S) 3,18

¹⁴⁰¹ tertiae personae třetí osoby

¹⁴⁰² Tertia persona pro secunda Třetí osoba místo druhé

¹⁴⁰³ Da 10,19

¹⁴⁰⁴ per circumlocutionem opisem

¹⁴⁰⁵ de modo permissivo o permisivním způsobu

jest nemalo na ten způsob mluvení. Genes(is) 18: Coepi loqui ad Dominum meum,¹⁴⁰⁶ počal sem mluvíti ku Pánu mému, t. k tobě Pánu mému, a nebo k tobě jež si Pán můj. Ne excandescat. Ne irascatur Dominus meus,¹⁴⁰⁷ 1 Reg(um) 25: Ne ponat Dominus meus,¹⁴⁰⁸ id est, ne ponas Domine mi, *nechažt nepokládá Pán můj* (místo toho) *nepokladej Pane můj*. Sed nunc quidam κακόζηλοι, corrumpitur ut phrasin ita et mores, suis intempestivis adulationibus, dicendo, maxime in germanica lingua imo iam et Bohemi,¹⁴⁰⁹ *nechažt jí pán, proč pán/(250a) nejí, neb nerátí jísti?* Verum hac de re nuper non pauca scripsi.¹⁴¹⁰

250a

Tertia persona loco primae¹⁴¹¹

A takž také podobně, tertia persona pro prima.¹⁴¹² 1 Reg(um) 25: Attulit ancilla tua,¹⁴¹³ pro attulit¹⁴¹⁴ = přinesla děvka tvá, t. já přinesla sem kteráž sem děvka tvá. A výše: Loquatur ancilla tua,¹⁴¹⁵ *nechažt mluví děvka tvá, t. nechažt já děvka tvá mluví*. Genes(is) 19: Invenit servus tuus gratiam¹⁴¹⁶ etc., *nalezl služebník tvůj milost, t. já jenž sem služebník tvůj našel sem milost*.

Z Písem-li pak svatých čili odkud odjinud Němci to vzali (oniť snad vědí) a kteříž český umějí, tak i v Čechách mluvíti počínají; leckdos leckomus bez potřeby, jen aby pohlebensví se rozmahalo rovný rovnému mluvě dí: *Co pán chce*; jiní říkají: *Co chcete pane*; a kdyby starý Čech přišel řekl by: *Co chceš pane*. Item, jsa za nětco žadán dobrý člověk ritířsky dí sobě rovnému (on mní že uctivě, ale bude pochlebensví nového formou): *Já to pošli pánu*, t. já tobě to pošli pánu. Kdyby již aspoň řekl tak jako staří otcové říkali: *Já služebník tvůj tobě pánu mému pošli*; ale toť by neslušelo aby od rovného/(250b) k rovnému mluveno býti mělo; a takž rovně i ono již řečené. Proč by neřekl již aspoň podlé zvyklého vobizování:¹⁴¹⁷ *Já vám to pošli?* Ale kdo je tam v krémách bude napravovati? Slyše někoho an praví: *Já připřím pánu mému*, chtěl by ho tu grammatyce učiti, snad by korbelem měl o hlavu.

250b

Enallage adverbiorum¹⁴¹⁸

Kde, ubi, adverbium in loco, ponitur saepissime pro adverbio *quó*, quod ad locum significat,¹⁴¹⁹ t. takto, maje říci *kam půjdeš*, i dí *kde půjdeš*, item *kde chceš*. A již nyní tohoto času u mnohých Čechů, a zvláště při zámcích neb dvořích, kdyby kdo řekl: *kam chceš*, smějí se neb i hněvají, a jako stydí za to, stulte egregiam et propriam

¹⁴⁰⁶ Gn 18,31

¹⁴⁰⁷ *Ne excandescat [...]* Dominus meus At nevzplane. At se nehněvá pán můj (srov. Gn 31,35)

¹⁴⁰⁸ 1 Král (1 S) 25,25

¹⁴⁰⁹ Sed nunc [...] et Bohemi Avšak nyní někteří špatní napodobitelé kazí vazbu i mravy svým nepřipadným pochlebováním říkajíce — většinou v německém jazyce, ale dokonce už i Češi —

¹⁴¹⁰ Verum hac de re [...] scripsi. Avšak o této věci jsem toho před chvílí napsal více. (viz fol. 246a)

¹⁴¹¹ Tertia persona loco primae Třetí osoba místo první

¹⁴¹² tertia persona pro prima. třetí osoba za první.

¹⁴¹³ 1 Král (1 S) 25,27

¹⁴¹⁴ pro attulit místo přinesla jsem

¹⁴¹⁵ 1 Král (1 S) 25,24

¹⁴¹⁶ Gn 19,19

¹⁴¹⁷ vobizování vykání

¹⁴¹⁸ Enallage adverbiorum Záměna příslovčí

¹⁴¹⁹ ubi, adverbium [...] significat kde, příslovce označující polohu na místě, velmi často se klade místo příslovce kam, které označuje pohyb k místu

vocem repudiantes.¹⁴²⁰ Někteří pak nevázně na tu otázku odpověděli by (pro to slovo *kam*) *Kamkovi* etc.

A tak sami Čechové českou řeč ssuzují a kazí bez hodné příčiny./

(251a) Adverbium interrogandi pro causali etc.¹⁴²¹

Co blazníš = proč blazníš. *Co křičíš*. *Co se dřeš*. *Což nepujdeš do kázně*. *Což nechceš*. *Co neumíš křičeti*. *Což se nehneš*.

251a

Adverbium pro conivnctione

admodum inepte ponitur, t. *ubi* pro *autem*.¹⁴²² *Kdež já viděv toho potřeby* etc., lépe říci *já pak viděv toho* etc. Vartovský,¹⁴²³ té frázi obyčej má uživati ano i mnozí jiní v obecném mluvení, a zvláště pak řečníci před právem¹⁴²⁴ často tak mluví; nevelmi davno se to kdes vzalo. Beneš, K Židům 11: *kdež Bůh svědectví vydával o dařích jeho*,¹⁴²⁵ ničemně vyožil.

Adverbium qualitatis pro intend<endi>¹⁴²⁶

Dobře větší = mnohem větší. *Mámš se dobře zle*, totiž dosti zle, velmi zle. *Dobře vejše nad to vokno dosahl*. *Jest dobře tlustší*.

Adverbia temporis¹⁴²⁷

Někdy, aliquando. *Kdys*, quondam. *Někdyť jest bývala má živnost*,¹⁴²⁸ nyní již vše draho; *někdy*, t. kdys tam prvé davno./

(251b) Enallage generum in participiis

Utuntur nonnulli faeminino participio pro masculino.¹⁴²⁹ Ale toho dvě příčiny bývají. Jedna, neznámost grammatyky české a zvyk zlý. Druhá, opatrnost; kteráž učí menší škody dopustiti se pro uvarování větší.

Příklad prvního. Když kdo takto dí: *On na tu cestu chodíc uškodil sobě*; tu neměl říci *chodíc*, nebo to slovo jest generis faeminini,¹⁴³⁰ a ten kdož sobě uškodil, jest generis masculini.¹⁴³¹ Pověděl tak dobře jako by řekl: *pán jela pryč*. Ale mohl a měl říci: *On chodě na tu cestu* etc.; a tak concordaret adjectivum cum substantivo.¹⁴³² Item: *Přetřhl se dělajíc; dělaje* měl říci. Item: *Činíc panu poklonu prosil ho*; měl říci *čině*, a neb *činiv*.

251b

¹⁴²⁰ stulte egregiam [...] repudiantes. hloupě zavrhujíce výborné a správné slovo.

¹⁴²¹ Adverbium interrogandi pro causali etc. Příslovce tázací místo příslovce příčiny atd.

¹⁴²² Adverbium pro conivnctione [...] *ubi* pro *autem*. Příslovce místo spojky se klade velmi s nevhodně, tj. *kde* místo *pak*.

¹⁴²³ viz fol. 159b, pozn. 1618

¹⁴²⁴ před právem u soudu

¹⁴²⁵ Žd 11,4

¹⁴²⁶ Adverbium qualitatis pro intendendi Příslovce jakosti místo příslovce záměru

¹⁴²⁷ Adverbia temporis Příslovce času

¹⁴²⁸ *živnost* živobytí, výživa

¹⁴²⁹ Enallage generum [...] pro masculino. Záměna rodů u participiis (přechodníků) — Někteří užívají přechodníku ženského místo mužského.

¹⁴³⁰ generis faeminini rodu ženského

¹⁴³¹ generis masculini rodu mužského

¹⁴³² concordaret adiectivum cum substantivo. adjektivní tvar slovesa by se shodoval s podstatným jménem.

K<něz> Pavel Aquilin Hradecký¹⁴³³ bakalář, v předmluvě na Pranostyku léta 1551:¹⁴³⁴ *Uvažujíc u sebe častokrát; měl říci uvažuje, a neb pomejšleje na to, soudě to* etc. Ač dobremu a opatrnému Čechu, mohlo by to ne k rozumění grammatyokým regulím, ale k opatrnému figur užívání přičteno býti. Ale Pavel kněz, dobrý-li jest čili zlý Čech, i z těchto způsobů mluvení, v též předmluvě položených, může býti srozumíno:(252a) *všickni jenž se přidrží; měl říci přidržejí. Item: aby ch vděčnost svou Vaš<i Milos>ti dokázal; měl říci vděčnosti. Item: dokonavši to předsevzetí; měl říci dokonav. Vaší Milost prosíc; měl říci prose. A v textu species vyložil tvárnost, měv říci částka etc.*

Příklad druhého. Když někdo v těch toliko slovích užíval by té enallage, kdež by mu se vlastního způsobu užiti netrefilo (leč by chtěl pochybnosti¹⁴³⁵ amphibologiae¹⁴³⁶ se v řeči dopustiti). Jako kdyby řekl někdo někomu: *Služíš pánu svému milujíc ho. Ač on zle dělá sružujíc své poddané.* Ale že by nebylo pak rozdílu mezi těmito dvěma sentencemi: *on miluje pána svého*, item *miluje ho*, amans eum (totiž *milujíc ho*) *nechtěl mi toho učiniti*; id est, non est discrimen inter verbum indicativum modi tertiae personae, amat, miluje, ac inter participium masculinum, amans, miluje.¹⁴³⁷ Příklad toho příhodný máš v písničce *Budiž chvála velebné* etc. I 9:¹⁴³⁸ *láskou oudy církve zapalujíc v svatý spolek uvozuje.* To slovo *zapalujíc* est participium faemininum, positum pro masculino,¹⁴³⁹ z té příčiny že sequitur verbum¹⁴⁴⁰ *uvozuje*; i kdyby položil jakž vlastnost míti by chtěla *zapaluje*, fieret ambiguitas,¹⁴⁴¹ takže by se zdálo to/ (252b) participium býti verbum. jako i to sequens,¹⁴⁴² t. *uvozuje*. Než krátké i býti musí: *uvozujíc*, si debet esse singularis nummeri;¹⁴⁴³ nebo napsal-li by *uvozujíc*, tedy by bylo plurale, per apocopen dempta litera finali e, quia sine figura diceret *uvozujice*.¹⁴⁴⁴ — *Znajíc věrní pána vůli*, apocope. *Znaje on, znajíc ona, znající*, cum novisset.¹⁴⁴⁵ *Jest služebnice dobře pána svého znající. Rozjímajíc. Poroděc zůstaneš pannou, poroděci utečeš*, enixa bibis. — Apoštol dí: flens dico,¹⁴⁴⁶ *pláče pravím*, to jest *pláčíc*; nejlépe říci per circumlocutionem¹⁴⁴⁷ *s pláčem*. Též i při tom slovu *piše*, scribo; *piše*, scribit, *piše*, scribens. Někteří pak ad vitandam amphibologiam¹⁴⁴⁸ říkou: *pišíc já jemu*. — Item někteří insulse loquuntur:¹⁴⁴⁹ *budouc já přítelem*, a neb

¹⁴³³ Pavel Aquilinas (Aquilinus, Vorličný), zv. Hradecký (kolem 1520—1569), humanistický vzdělaný kněz, učitel a korektor v Güntherově tiskárně v Prostějově, farář v Kyjově, rádce Vojtěcha z Pernštejna. V 60. letech polemizoval s Blahoslavem ve věci kompromisní konfese společné utrakvistům, luteránům a českým bratřím.

¹⁴³⁴ nedochovaná pranostika, srov. Knihopis 242

¹⁴³⁵ pochybnosti pochybné věci, chyby

¹⁴³⁶ amphibologiae dvojznačnosti

¹⁴³⁷ id est [...] *amans, miluje*. tj. není rozdíl mezi slovesem ve třetí osobě oznamovacího způsobu *amat, miluje* a mezi přechodníkem mužským *amans, miluje*.

¹⁴³⁸ Kancionál šamotulský, píseň Jana Blahoslava

¹⁴³⁹ est participium [...] pro masculino je přechodník ženský stojící místo mužského

¹⁴⁴⁰ sequitur verbum následuje sloveso

¹⁴⁴¹ fieret ambiguitas vznikla by dvojznačnost

¹⁴⁴² sequens následující

¹⁴⁴³ si debet esse singularis numeri má-li to být tvar jednotného čísla

¹⁴⁴⁴ plurale, per apocopen [...] *uvozujice*. číslo množné, jemuž apokopa odňala koncovou hlásku e, poněvadž bez této figury bys řekl *uvozujice*.

¹⁴⁴⁵ cum novisset když poznal

¹⁴⁴⁶ Fp 3,18

¹⁴⁴⁷ per circumlocutionem opisem

¹⁴⁴⁸ ad vitandam amphibologiam aby se vyhnuli dvojznačnosti

¹⁴⁴⁹ insulse loquuntur nevkusně mluví

budouc on mým sousedem; měli by říci *jsa já, jsa on mým přítelem*. Okolo Strážnice obyčejně tak mluví: *Budúc on mým susedem a tak sa se mnou vadí*.

A však někdy, ubi ex contextu facile genus apparet,¹⁴⁵⁰ můž se interpres¹⁴⁵¹ opovážiti té amphibologiae,¹⁴⁵² radše než by se dopustil barbarismu.¹⁴⁵³ Jako Luc<ae> 23 ego transtuli:¹⁴⁵⁴ *potresce* (t. potrápě nebo pokáraje) *ho propustím*.¹⁴⁵⁵ Quidam transtulerat: *potrescic*, inepte.¹⁴⁵⁶ Beneš: *kdyžto potresci*; improprie et duriter.¹⁴⁵⁷ Protož potřebí jest v tom spěšného/(253a) běžité¹⁴⁵⁸ myslí soudu, aby hned prohledna kde se může položití, sine hac ambiguitate supra dicta, participium masculinum,¹⁴⁵⁹ a kde pro uvarování ambiguitatem¹⁴⁶⁰ mělo by se místo mascul<inum> položití faemininum z potřeby nevyhnutelné. Nebo někteří, vídajíce od opatrných mluvitelů toho náležitě užívati, a nerozumějíce této již řečené příčině, i domnívají se že to může leckdes učiněno býti. A v tcm, přivyknouce toho nešetřiti, potcm leckdys grammatyku pohlavkují.

Někdy pak mohlo by se i této opatrnosti od vykladačů svatých Písem užiti, aby jiné slovo, mající podobnou k prvnímu moc,¹⁴⁶¹ na to místo položeno bylo, kteréž by nečinilo amphiboliae.¹⁴⁶² Jako 2 Ioan<nis> Epišt<ola>: *ne jako nové přikázání tobě píše*,¹⁴⁶³ rei raději předkládaje, et nihil sententiae deerit, ac tolletur amphibologia.¹⁴⁶⁴ — Též Mat<thaei> 10, a též 11: praecipiens, *přikazuje, přikazující*,¹⁴⁶⁵ lépe říci *přikázání dávaje*.

Ano i tato opatrnost v tom jest dobrá, aby jedno participium druhé osvěcovalo a vykládalo. Příklad sud Mat<thaei> 11: *Přišel Jan nejeda ani pije*.¹⁴⁶⁶ To první participium *nejeda* jest světlé, a protož od něho se i druhé osvěcuje, t. *pije*, tak že se rozumí, že jest participium a ne verbum, a má vylčeno býti *bibens* a ne *bibit*. Item Marci 9: *I vyšel z něho křiče a telmi jim lomcuje*.¹⁴⁶⁷

(253b) Enallage numeri in participiis

Turpem et ineptam enallagen quidam faciunt, aut (ut verius dicam) barbarismum admittunt,¹⁴⁶⁸ říkajíce: *vidoucí* (a neb *vidući*) *dobrodlní Božská*. Et contra:¹⁴⁶⁹ *já zna-*

¹⁴⁵⁰ ubi ex contextu [...] apparet kde je rod snadno patrný ze souvislosti

¹⁴⁵¹ intepres překladatel

¹⁴⁵² amphibologiae víceznačnosti

¹⁴⁵³ barbarismu cizomluvu

¹⁴⁵⁴ ego transtuli já jsem přeložil

¹⁴⁵⁵ L 23,16; Blahoslav v překladu Nového zákona z r. 1568, fol. 117: *Protož potresce ho, propustím [jej]*. In marg.: *pokáraje*

¹⁴⁵⁶ Quidam [...] inepte. Kdosi přeložil: *potrescic*, nejspně.

¹⁴⁵⁷ improprie et duriter. nesprávně a neobratně.

¹⁴⁵⁸ běžité bystré

¹⁴⁵⁹ sine hac [...] masculinum bez této víceznačnosti, o níž byla řeč výše, přechodník mužský

¹⁴⁶⁰ ambiguitatem víceznačnost(i)

¹⁴⁶¹ moc význam

¹⁴⁶² amphiboliae dvojznačnosti

¹⁴⁶³ 2 J,5

¹⁴⁶⁴ et nihil [...] amphibologia. neztratí se nic z významu a dvojznačnost bude odstraněna.

¹⁴⁶⁵ Mt 10,5; 11,1

¹⁴⁶⁶ Mt 11,18

¹⁴⁶⁷ Mk 9,26

¹⁴⁶⁸ Enallage numeri [...] admittunt Záměna čísla u participií (přechodníků) — Někteří dělají ošklivou a nevhodnou záměnu nebo se (lépe řečeno) dopuštějí cizomluvu

¹⁴⁶⁹ Et contra A naopak

jíce takovou věc etc. Přistoupil k němu prostice ho. Já nemohouce tomu odolati etc. Měli by říci místo toho *vida, vidoucí my*; ut verbum cum pronomine in genere et numero cohaereret.¹⁴⁷⁰ Item místo toho *mohouce já má se říci moha já, a neb mohouce my*. Item: *vztáhse ruku svou na učedníky*;¹⁴⁷¹ lépe *vztáhna*; někteří křepčiti chtíce píší *vztahv*;¹⁴⁷² jiní multo ineptius¹⁴⁷³ *vztahev, vrhev*. Ale někteří toho rozdílu neznají inter participium numeri pluralis et singularis. Detestanda sane ruditas, et non ferrenda negligentia.¹⁴⁷⁴

Enallage temporum in participiis

Praesens pro praeterito.¹⁴⁷⁵ Euphoniae gratia.¹⁴⁷⁶ Mat<thaei> 12: *a vztáhna ruku*;¹⁴⁷⁷ lépe tak říci nežli ut supra.¹⁴⁷⁸ Ta proprietas graecae linguae:¹⁴⁷⁹ *vztahv* aneb *vztahev*, neb tak někteří píší ale nezpůsobně; ač by na tom místě mohl napsati *vztah ruku*. (254a) Mat<thaei> 22: *znaje pak Ježíš lest jejích*.¹⁴⁸⁰ Proprie ex graeco¹⁴⁸¹ měl by říci *znav, γνούς*, ale nepěkně, inusitate.¹⁴⁸² Díš-li *poznáv*, hůře bude; nebo to slovo *znaje* comprehendit actionem manentem, ale *poznáv* praeteritam, ac non nihil derogari videbitur providentiae Domini.¹⁴⁸³ Mar<ci> 8, takovýž příklad viz: *a znaje to Ježíš*.¹⁴⁸⁴ A takž podobně i při tom slovi *ιδών*¹⁴⁸⁵ byvá: vlastně by mělo vyloženo byti *viděv*, ale euphoniae gratia, muž per hanc figuram¹⁴⁸⁶ býti řečeno *vida*, a pakli jiným slovem ač ne tak vlastním *uzřev*, tež dobře. Mar<ci> 10: *brav je na své lokty*,¹⁴⁸⁷ díš vlastně ale nepěkně, protož propter euphoniae¹⁴⁸⁸ lépe říci *bera je*. A níže: *poklekna před ním*,¹⁴⁸⁹ kdyby chtěl vlastně říci, musel by ineptire¹⁴⁹⁰ říka *poklekev* a nebo *poklekv*. Mat<thaei> 25: *φοβηθεis*,¹⁴⁹¹ *báv se*. Sed est vox inusitata;¹⁴⁹² způsobněji, euphoniae gratia díš *boje se*, ponendo praesens pro praeterito; nisi velles synonymon accipere.¹⁴⁹³ *zhroziv se*, ale že jest drobet tužší nežli by tu náleželo./

¹⁴⁷⁰ ut verbum [...] cohaereret. aby se sloveso shodovalo se zájměnem v rodě i čísle.

¹⁴⁷¹ Mt 12,49

¹⁴⁷² Melantrichova bible z r. 1556/57; srov. fol. 264b

¹⁴⁷³ multo ineptius mnohem nevhodněji

¹⁴⁷⁴ inter participium [...] negligentia. mezi přechodníkem čísla jednotného a množného. Vpravdě zavrhnutíhodná nevzdělanost a nesnesitelná nedbalost.

¹⁴⁷⁵ Enallage temporum [...] pro praeterito Záměna časů u participií (přechodníků) — Čas přítomný místo minulého

¹⁴⁷⁶ Euphoniae gratia Kvůli libozvučnosti

¹⁴⁷⁷ Mt 12,49

¹⁴⁷⁸ ut supra jak (bylo uvedeno) výše

¹⁴⁷⁹ proprietas graecae linguae specifická vlastnost řeckého jazyka

¹⁴⁸⁰ Mt 22,18

¹⁴⁸¹ Proprie ex graeco Náležitě z řečtiny

¹⁴⁸² inusitate neobvykle

¹⁴⁸³ comprehendit [...] Domini. označuje trvalou činnost, ale *poznáv* minulou, a vznikne dojem, jako by se nějak omezovala prozřetelnost Páně.

¹⁴⁸⁴ Mk 8,17

¹⁴⁸⁵ např. Mt 5,1

¹⁴⁸⁶ euphoniae [...] figuram kvůli libozvučnosti může tímto gramatickým posunem

¹⁴⁸⁷ Mk 10,16

¹⁴⁸⁸ propter euphoniae kvůli libozvučnosti

¹⁴⁸⁹ Mk 10,17

¹⁴⁹⁰ ineptire pitvořit se

¹⁴⁹¹ Mt 25,25

¹⁴⁹² Sed est vox inusitata Avšak je to neobvyklé slovo

¹⁴⁹³ euphoniae [...] accipere kvůli libozvučnosti díš *boje se*, takže kladeš místo minulého času přítomný, pokud bys nechtěl užít synonyma

(254b) Accentuum enallage si liceret sic dicere¹⁴⁹⁴

A pakli raději dím, proměnitelnost v accentích.

Mnohoť jistě záleží na accentích. Maličkým štrejškem¹⁴⁹⁵ velikou proměnu v slově učiníš. Jako: *žena hledající nože*, participium quaerens;¹⁴⁹⁶ *hlédající na poli pšenice*, custodiens;¹⁴⁹⁷ *hledající*, nomen,¹⁴⁹⁸ ta jenž hledá. Verum subjiciam plura et utilia exempla.¹⁴⁹⁹

á, a

Blázniti, blázniti; křepčeji se zdá a bystřeji vzníti bez akcentu breviter;¹⁵⁰⁰ první to s dlouhým á iam videtur obsolescere.¹⁵⁰¹ — *Včera přišel, včera spadl snít*, utrunque usitatum,¹⁵⁰² jak kdo chce může psáti. — *Náše prozba, naše*; hic accentus nonnihil gravitatis addere videtur; sine accentu,¹⁵⁰³ domácí slovo a jako verštatné se býti zdá. Takž podobně i o tom slovu *kámen a kamen, kamení* etc.

Však ne leckdes měniti sluší accenty; neb by někde spolu s accentem změnila se moc, significatio,¹⁵⁰⁴ slova toho. Jako při těch slovích *na kvasu: byli spolu na kvasu, to jest, na hodech; šijil já při něm starou nákvasu* neb *nakvašení*, to jest, nanečištění;¹⁵⁰⁵ *ještě z něho nevypachla ta stará nákvasa.*/(255a) — Item, *za vraty stojí; on hojí na závraty.*¹⁵⁰⁶

255a

é, e

U večer, u večer, večer; sine accentu¹⁵⁰⁷ zdá se býti bystřejší a jako křepčejší slovtě

tě

ce. — *Navštěviti, navštíviti*; první křepčeji vzní.

Ac multi infinitivi abreviantur similiter.¹⁵⁰⁸ Však aby se nevzdycky tak říkalo; quod rarum charum, vilecent quotidianum.¹⁵⁰⁹ Ale v mnohých slovích nemohou se měniti accentové sine detrimento significationis.¹⁵¹⁰ Jako při tom slovcí *lépe*; nebo říkáme: *lépe škorně máš, a sou lépe udělané nežli mé.*

¹⁴⁹⁴ Accentuum [...] dicere Záměna délek, pokud by se to tak dalo říci

¹⁴⁹⁵ viz fol. 9b—10a

¹⁴⁹⁶ quaerens hledající

¹⁴⁹⁷ custodiens hlídající

¹⁴⁹⁸ nomen jméno

¹⁴⁹⁹ Verum [...] exempla. Podám tedy mnoho užitečných příkladů.

¹⁵⁰⁰ breviter krátce

¹⁵⁰¹ iam videtur obsolescere. zdá se, že už zastarává.

¹⁵⁰² utrunque usitatum obojí obvyklé

¹⁵⁰³ hic accentus [...] sine accentu vidíme, že zde délka dodává důstojnosti; bez délky

¹⁵⁰⁴ significatio význam

¹⁵⁰⁵ nanečištění znečištění, poskvrnění

¹⁵⁰⁶ on hojí na závraty léčí závratě, mdloby

¹⁵⁰⁷ sine accentu bez délky

¹⁵⁰⁸ Ac multi [...] similiter. Avšak podobně se krátí mnoho infinitivů.

¹⁵⁰⁹ quod rarum [...] quotidianum. co je vzácné, je drahé, co je všední, ztrácí na ceně (Walther, n. 26006)

¹⁵¹⁰ sine detrimento significationis. bez porušení významu.

V nich, v nich, s nimi, s nimi; bez dyftoŕgu a neb accentu lépe, s accentem jest po domažlicku,¹⁵¹¹ velut quaedam patavinitas in Livio, ut alibi dixi.¹⁵¹² — Takž také jímž, jíž, jíž, totiž kteroužto. — *Zavítej* = bene veneris,¹⁵¹³ staré slovo: *Zavítej k nám Duše svatý. Zavítej* velut¹⁵¹⁴ *zavítý*, to jest zavinutý. — In adverbiiis¹⁵¹⁵ někteří často chybuji, dělajíce turpem enallagen (vel antistechon potius).¹⁵¹⁶ Jako majíce psáti: *raději tomuto chci, mileji umřítí, liběji hrá na loutnu, pěkněji zpívá*; i píší: *raději, mileji, pěkněji* etc. Nýbř¹⁵¹⁷ nekolika ne zadním mužům předešle se zdálo, že na těch místech má dlouhé *i* a ne krátké *i* psáno býti; ale jest jisté že se na tom dobří muži mejlili; protož tím sobě žádný překážeti nemá. — Někteří hned mezi *i* a *i* nechti míti rozdíl. Sunt omnino inepti.¹⁵¹⁸/(255b) To slovo jedno je přemáhá,¹⁵¹⁹ *jejich*, těch hovad nebo těch mužův pokrm = est genitivus pluralis masculini et neutri;¹⁵²⁰ ale *jejich*, t. té ženy šatů mnoho zhynulo, plurale faemininum, casus genitivi;¹⁵²¹ a však již sobě, t. písaři to za obyčej vzali aby leckdes dlouhé *i* udělali, a zvlášť když se na konci slova trefí. Jako: *urozenému panu Janovi, Petrovi, Heraltovi, nejvyššímu purkrabí* etc., *dám dobrou vůli*. Ale i to jest *κακοζηλία* latiníků.¹⁵²² Nebo nyní mnozí, a zvlášť mimo jiné umělejší písaři, literu konečnou prodlužují, t. ooásek k ní přidávají jako accent: *manerę adiurati* etc.

Na zavírku všeho toho což sem již obsírně o té figuře napsal, toto díím pro vykladače¹⁵²³ Čechy, čehož sem i napřed dotekl, že někdy, a často, figurata oratio¹⁵²⁴ latinská, musí prostě býti český povědína; non enim semper nostra lingua admittit figuras ubi lingua latina hoc requirit; et contra.¹⁵²⁵ Protož potřebí tu opatrnosti. Příklad dám. Latíně dobře díš: *Qui concursus ad amnes?* (t. *qui pro qualis*),¹⁵²⁶ ale český musí vyložiti prostě bez figury: *Jaké shluknutí* nebo *zběhnutí se ku potokům?* Díš-li *keré zběhnutí* etc., inerudite transtulisti.¹⁵²⁷

¹⁵¹¹ z Domažlic pocházel Jan Roh; srov. fol. 3b, pozn. 21

¹⁵¹² velut [...] dixi. stejně jako prvky lokální mluvy (teritoriálního dialektu) Patavia (tj. Padovy) u Livia, jak jsem se zmínil už jinde. (srov. fol. 26b)

¹⁵¹³ bene veneris kéž jsi dobře přišel; smysl: „vítám tě“

¹⁵¹⁴ velut jako, jakoby

¹⁵¹⁵ in adverbiiis v příslovoích

¹⁵¹⁶ turpem [...] potius). ošklivou záměnu (nebo lépe řečeno antistechon).

antistechon — záměna jedné hlásky ve slově jinou; srov. fol. 265b

¹⁵¹⁷ nýbř ba dokonce, ba i

¹⁵¹⁸ Sunt omnino inepti. Jsou úplně pošetilí.

¹⁵¹⁹ přemáhá usvědčuje

¹⁵²⁰ est genitivus [...] neutri je genitiv množného čísla pro mužský a střední rod

¹⁵²¹ plurale faemininum, casus genitivi množné číslo rodu ženského, genitiv

¹⁵²² *κακοζηλία* latiníků opičení se latiníků

¹⁵²³ vykladače překladatele

¹⁵²⁴ figurata oratio figurativní výraz, výraz s gramatičkým posunem, s řečnickou ozdobou

¹⁵²⁵ non enim [...] et contra. náš jazyk vždy totiž nepřipouští figury tam, kde je vyžaduje latina, a naopak.

¹⁵²⁶ *qui pro qualis* který místo jaký

¹⁵²⁷ inerudite transtulisti. přeložil jsi to neobratně.